

MINISTERIO
DE EDUCACIÓN
Y CULTURA

Presidencia de la República
del Paraguay

REPÚBLICA DEL PARAGUAY
MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CULTURA

FERNANDO LUGO MÉNDEZ

PRESIDENTE DE LA REPÚBLICA DEL PARAGUAY

VICTOR RÍOS OJEDA

MINISTRO DE EDUCACIÓN Y CULTURA

DIANA SERAFINI

VICEMINISTRA DE EDUCACIÓN PARA LA GESTIÓN EDUCATIVA

HÉCTOR SALVADOR VALDEZ ALÉ

VICEMINISTRO DE EDUCACIÓN PARA EL DESARROLLO EDUCATIVO

NANCY OILDA BENÍTEZ OJEDA

DIRECTORA GRAL. DE CURRÍCULUM, EVALUACIÓN Y ORIENTACIÓN

DORA INÉS PERROTTA

DIRECTORA GRAL. DE EDUCACIÓN INICIAL Y ESCOLAR BÁSICA

MARTA LÓPEZ

DIRECTORA DE EDUCACIÓN ESCOLAR BÁSICA

Ñe'ẽ ñepyrũ

Mitãkuimba'e ha mitãkuña 6° gradogua:

Ñane retã Paraguái niko heta mba'e oha'arõ ndehegui. Ko'ãga, nemitãme, oha'arõ eñembokatupyry jahechápa eipytyvõ nde ha opavave ñane retãgua oñakãrapu'ãve haña ohóvo ára ha ára. Eñembokatupyrykuévo rehóvo nemoirũhína nde rogayguakuéra, ne mbo'ehára ha avei ne aranduka. Reikotevëniko kóva rehe ikatu hañaicha ne mbo'ehára ha ndevoi avei pembohape pehóvo kuaapy ijapyra'ýva.

Añetehápe niko pe aranduka jeguereko tuicha mba'e. Upéva oĩramo pya'eterei osëta opavavete umi mba'e mbo'ehakotýpe ojejápoa ha sapy'arei ndaipóriro katu hasyvéta ha ipukuvéta ndéve ha ne mbo'ehárape avei umi mbo'epy oñembohapeséva.

Upéva rupi, che py'arory kóina ijávo chéve amoñuahëmi haña nde pópe ko aranduka, nderehehápe ojejápoa'ekue. Kóva ha hendive 7 ambue aranduka oguerekopaite opaite mba'e katuite reñemoaranduva'erã ko mbo'esyrýpe. Rehechaháicha ko aranduka ojehai guarani ha castellanope, upéva oñeñuenohë upéicha ikatu hañaicha nde eipuru ne ñe'ëteépe: nde ndekatupyryvérõ guaraníme, upéicharamo eipurúta upe ñe'ëme ojehaihápe ha katu nde reñe'ëvéramo castellanope, upéicharamo eipurúta upe ñe'ëme ojehaihápe.

Ne mbo'ehára nepytyvõta eipuru porã haña ko aranduka. Ipype oĩ hetaiterei mba'e porã nepytyvõtava eikuaave haña heta mba'e pyahu, eñembokatupyry haña jahechápa eja pokuaa hetaité mba'e techapyrãva ha, amo ipahápe, tanearanduve rehóvo, toiko ndehegui máva ideprovéchova hogayguápe, itávape ha hetãme.

Eñangareko porãkena ko aranduka rehe, ani embyai térã ehaiparei hese. Ága ary oútavape, ambue nde rapicha oikétava ko mbo'esyrýpe oipurujéyta kóva ko aranduka.

Ipahápe, romomandu'asemínte ko mba'e opavave oikuaáva ha oguerekóva ikorasõme: "Tavýgui niko heñói mboriahu". Upéva rupi, mburuvichakuéra ha mayma ñane retãgua oñeha'ãmbaite jahechápa nde ha opavavéva ñañemoarandu jahávo. Jajykeko oñondive. Upéicharamo jahapo'óta mboriahu ñane retãgui ha ñama'ëmomyrýta ñapyrũ mbaretégui ambue tetãnguéraicha avei. Eñemoarandúkena!

Nde rayhuhára,

Víctor Ríos Ojeda
Ministro de Educación y Cultura

KO ARANDUKÁPE REJUHÚTA

MBO'EPY ATY	MBO'EPY ATY RÉRA	TOGUE
Mbo'epy aty I	Hetaite mba'e porã niko ojejapo ñane retãme	6
Mbo'epy aty II	Tuichaite mba'e ñande jepokuaaha	18
Mbo'epy aty III	Techapyrã niko ko ñane Ñe'ẽ Guarani	28
Mbo'epy aty IV	Che távaygua remiandu Ñe'ẽ Guarani	40
Mbo'epy aty V	Hetaite niko oĩ máva heko porãva	52
Mbo'epy aty VI	Guarani ñe'ẽ niko iguerohorypýva	66
Mbo'epy aty VII	Ñane retãgua oipuru guarani omba'apóvo	77

Ficha técnica

Nancy Oilda Benitez Ojeda
DIRECTORA GENERAL DE CURRÍCULUM, EVALUACIÓN Y ORIENTACIÓN

Lidia Manuela Fabio de Garay
Jefa del Departamento de Apoyo a la
Implementación Curricular en Medios
Educativos

Edgar Osvaldo Brizuela Vera
Jefe del Departamento de Diseño
Curricular

Nidia Esther Caballero de Sosa
Jefa del Departamento de Evaluación
Curricular

Rosalía Diana Larrosa Nunes
Jefa del Departamento de Investigación
Curricular

Elaboradoras

Zunilda Rocio Leguizamón Ledesma
Nancy Oilda Benitez Ojeda

Ko'ã ta'anga rupi jaikuaáta mba'épa jajapóta

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha mba'épa ojuhupytise upe mbo'epy rupive.

Kóva oĩramo he'isehína omba'apotaha ha'eño.

Kóva oĩramo he'isehína omba'apotaha iñirũ ndive.

Kóva oĩramo he'isehína omoñe'ëva'erãha moñe'ërã.

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha marandu mbo'epy rehegua.

Mbo'epy aty

Hetaite mba'e porã niko ojejapo ñane retãme

Ko'ã mbo'epy rehe oñemba'apóta:

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva	He'i mba'éichapa ha'e oñeñandu umi marandu oġuahêva chupe rradio térã téle rupive.
Ñañomongetakuaa haġua	He'i mba'érepa chupe ġuarã oĩ porã térã oĩ vai umi mba'e ohendúva oikoha.
Ñamoñe'êkuaa haġua	Oikũmby opaichagua jehaipyre umi téma ko'aġaguáre.
Jaikuaa haġua ñane ñe'ẽ retepy	Oipuru hekope muanduhe ohaikuévo.
Jahaikuaa haġua	Omombe'ujey ohaikuévo mombe'urã, morangu, mombe'ugua'u ha parábola omoñe'êva térã ohendúva.

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva

1. Ajereporeka marandu rehe omombe'úva mba'emba'épa umi tembiapo porã ojejapóva ko'ã távape:

Táva réra	Ko'ã mba'e ojejapo ipype
Limpio	
Luque	
Ka'akupe	
Ita	
Karapegua	
Itaugua	
Tovaĩ	
Jataity	
Ka'aguasu	

2. Aguerohory che irĩnguéra rembiapo, ojuavýramo jepe umi marandúgui che ajuhuva'ekue.

3. Ajesareko ko ta'anga rehe ha ha'emíta mba'épa oiméne he'i ojupe umi ipype oñomongetavahína.

4. Ajapysaka mbo'ehárare omombe'úvo mba'épa he'i ojupe umi ta'angápe ojekuaáva. Ha'e ombohyapu ambuéta ohóvo iñe'ë oikuauka haġua oñe'ëpahína pe karaíramo térãpe kuñakarairamo.

- Mba'éichapa reiko ña Agueda..
- Iporãnte ha nde karaí Ercilio, mba'e piko oikóra'e ndehogui, ndorohechavéi niko ko'árupi.
- Aju jepi sapy'amimi, aikundaha niko ápe ha pépe ko ñane retātuichakue. Che niko ko'áġa rupi agueraha añemu umi mba'e porã ojejapóva ñande tavakuérape. Tenonderã añepyrū kuri agueraha Límpiogui sombrero karanda'y. Heta avende upéva ha upéi agueraháma kambuchi ojejapóva Itápe. Upéva avei hetaiterei añemu.
- E'ána nde, iporãite piko upéva. Ha moõpiko reho reikuave'ë umíva.
- Ha aha Encarnación, Ciudad del Este, Pedro Juan Caballero, Filadelfia, Concepción umi rupi.
- Ha ojehecharamo umi rupi ne mba'erepy.
- Upéicha. Upéi agueraháma kuãirū , pulséra ha cadena Luquepe ojejapopyre, óro ha plátaguigua. Umíva avei ojehecharamoiterei. Ha ndahepyí ave. Oĩkatu tenda aguerahaha ta'anga yvy Areguápe ijapopyre.
- Ahecha niko ko'áġa ojejapo upépe kururu ra'anga.
- Umíva ojehecharamoiterei. Iporãitereivoi niko. Oĩ umi kururu ojerokýva, oĩ opurahéiva mbaraka'i ipópe, oĩ isombrérova, oĩoñekupymbyjo'áva, opáichagua.
- Iporãitépa ne rembiapo. Ha ne'añónte piko reho umi rupi.
- Nahániri, opavave che rogayguáma ko'áġa omba'apo chendive.
- Iporãiterei karaí Ercilio, upéicha niko omba'apove ñane retāygua oívo oikuave'ëva hembiapokue ha oíve omba'apóva avei pe kuave'ëhára rupive.
- Upeichaite ña Agueda.

5. Ajapysaka jey mbo'ehára rehe he'i jéyvo pe ñomongeta ha upéi ambohováí ko'ã porandu:

- Mba'emba'épa oikuave'ẽ karai Ercilio.

.....

- Mba'épa pe ojeguerohoryetéva ogueraháva Areguágui.

.....

- Mba'érepa iporã pe karai Ercilio rembiapo.

.....

- Mba'épa pe ña Agueda oguerohorýva karai Ercilio ojavóva rehe.

.....

- Mba'érenepa karai Ercilio oiporavo umi táva he'íva'ekue oho haḡua oikuave'ẽ imba'erepy.

.....

- Ndépa remba'apóne rejapóvo umi mba'e porã térãpa reikuave'ẽvo umíva.

.....

6. Ahaimíta mba'éichapa ikatu aikuave'ẽ sombrero karanda'y peteĩ karai chokokuépe.

.....

.....

.....

.....

7. Ahaimíta mba'e porã ahenduva'ekue mbo'ehára he'i pe omoñe'ẽva'ekuépe.

.....

.....

.....

.....

Ñañomongetakuaa haġua

1. Añomongeta che irünguéra ndive mba'épa he'ise ko'ã ñe'ë ha umíva apytégui aiporavo mba'e rehetépa oñe'ë pe mbo'ehára ohendukava'ekue.

Karai oikuave'ëva mba'e repy ñane retã.

Tembiapo porã oikóva ñane retãme, opaite.

Mba'e porã ojejapóva ha ojehecharamóva.

Karai omombe'úva hetaita mba'e peteĩ kuñakaraípe.

2. Amombe'u mba'emba'épa oiko che apytu'ú me aikuaa haġua mba'e rehetépa oñe'ë pe ahendúva:

o Ajapysaka porã mba'emba'épa oje'e pe ahendúvape.

o Ha'e mba'emba'érepa oñe'ë upe ahendúvape.

o Aiporavo umíva apytégui máva rehetépa oñe'ëháina pe ahendúva.

3. Amombe'u che irünguéra rovake mba'érepa chéverõ ġuarã iporã oñeñemu (oñeikuave'ë ha ojejogua avei) umi mba'e ñane retãygua ojapova'ekue.

4. Ahendu che irünguéra ha che mbo'ehárape omombe'úvo chéve mba'éichapa ha'ekuéra oñandu añe'ëha guaraníme: añe'ë porãpa ha mba'épa aikotevë amyatyrõ ýrõ añeha'ãmië añe'ënguévo.

Ñamoñe'ėkuua haġua

1. Añomoirũ che irũnguera ndive ha, hendivekuera, amoñe'ė ko jehaipyre:

CHOKOKUE RUGUY

Ahecha, kuimba'e,
Huguy nde po,
Huguy nde juru,
Huguy ne puru'ã,
Ñeha'arõme nderuguaypa.

Heta árama chokokue
Poñyhápe nde reiko:
Oúvante ndeikutu,
Ojo'o nde py'a,
Omongakuaa ne pyahẽ,
Oipyguara nde resay.

Ha peichavérõ jepe,
Nerosãgui rei,
Nomanói nde pytu.

Karai Mario Rubén Alvarez rembiapokue.

2. Amoñe'ėmba rire, ha'emíta che irũnguerape mba'ėpa añandu ko ñe'ėpoty he'íva rehe.

3. Ambohovaimíta ko'ã porandu:

- Mba'emba'épa huguy pe karai rehe, he'iháicha ñe'ěpoty apoha.
.....
- Mba'éicha rupípa he'i oikoha poñyhápe.
.....
- Mba'emba'épa ojehe chokokuépe omoingo asýva chupe.
.....
- Mba'épa he'iséhina pe huguyha chokokue.
.....
- Mba'épa he'ise "ojo'o nde py'a".
.....
- Mba'épa nde reguerohory chokokue rehe.
.....

4. Ajesarekomi ko'ã ta'anga rehe ha ijapyteguikuéra aiporavo upe ohechaukáva mba'e téma rehepa oñe'ě pe ñe'ěpoty. Ambosa'ýta upe ta'anga.

5. Añomongetamíta mba'épa he'ise ko'ã ñe'ẽ ha umíva apytégui aiporavo mba'e rehetépa oñe'ẽ pe ñe'ẽpoty amoñe'ẽva'ekue:

Heta mba'e vai ojehu chokokuépe.

Heta oĩ oipytyvõva chokokuépe.

Chokokue oñotỹ heta.

Chokokue ovy'a hekove rehe.

6. Ahechauka che irünguérape che rembiapo ha, sapy'a tekotevérõ, amyatyrõ opyta porã hañuáicha.

7. Amombe'u mbo'ehára ha che irünguérape mba'éichapa añeñandu ajapóvo péichagua tembiapo.

Jaikuaa haġua ñane ñe'ě

1. Amoñe'ēmíta ko'áva, ñe'ēpotýgui inohēmyre:

Heta árama chokokue

Poñyhápe nde reiko

Oúvante reikutu

Ojo'o nde py'a

2. Ajepy'amongeta mba'éicha rupípa ojehai muanduhe ko'ã ñe'ě ári:

- árama
- poñyhápe
- oúvante

3. Añemomandu'a:

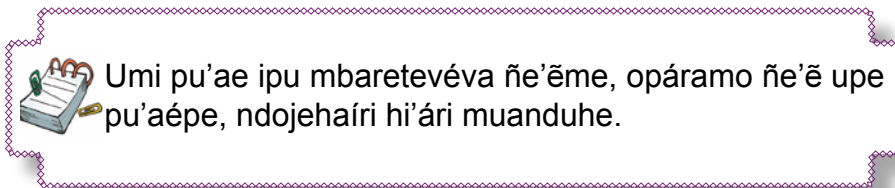
Umi pu'ae ipu mbaretevéva ñe'ěme,
ndopáiramo ñe'ě upe pu'aépe,
oguerahava'erã hi'ári muanduhe.

4. Ajepy'amongeta mba'éicha rupípa ko'ã ñe'ě ári ndojehaíri muanduhe:

- chokokue
- reiko
- reikutu
- py'a

5. Añemomandu'a:

6. Ko ñe'ẽpoty vorépe oĩ peteĩ ñe'ẽ oikotevéva ojehai hi'ári muanduhe. Amongoramíta upe ñe'ẽ ha ahai upe muanduhe tekotevêhápe.

Ha peichavérõ jepe,
Nerosãgui rei,
Nomanoi nde pytu.

7. Amoñe'ẽ ñe'ẽjoajukuéra ha uperire ahai ijkére hekopete.

- Mamogui piko reju ne kuñataĩko asaje pytete.
- .....
- Mba'epa ndeve ñuarã umi iporãveva tembiapo ñane retãygua omba'apoha.
- .....
- Ndepa rehotá upepe terãpa rejuta che rogape.
- .....

8. Amombe'u mba'érepa ahai péicha umi ñe'ëjoajukuéra.

Jahaikuaa haġua

1. Ahaimíta mba'éroġa che aikosevéne: artesanía apoháramo (amombe'úta mba'érepa) térã artesanía kuave'ėháramo (amombe'úta avei mba'érepa).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ahaipa rire, amoñe'ėta che rembiapo ha chetėvoi ahechakuaa chejupe ko'ã mba'e:

Ajesareko	Hėė	Nahániri
- Hesakāpa pe ha'esėva.		
- Ambohysýpa umi ha'esėva guive.		
- Amombe'u porāpa che aikuaaukasėva.		
- Aipurúpa taikuéra guaranimegua hendapete.		
- Ahaípa muanduhe tekotevėhápe.		
- Ahaípa tyapu tġgua rechaukaha tekotevėhápe.		

Mbo'epy aty

II

Tuichaite mba'e ñande jepokuaaha

Ko'ã mbo'epy rehe oñemba'apóta:

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva

Oikũmby oje'éva chupe ojapo haġua tembi'u.

Ñañomongetakuaa haġua

Omombe'u hembiaapo, hogayguakuéra rembiaapo ha ambue iñirũ rembiaapo peteĩ ára pukukue.

Ñamoñe'ekuaa haġua

Oikũmby jehaipyre ombohapehápe tembiaporã (tembi'u aporã, ñembosarái ha mba'e).

Jaikuaa haġua ñane ñe'ẽ retepy

Oipuru hekopete tĩgua ryapu rechaukaha.

Jahaikuaa haġua

Ohai omombe'úvo mba'épa ojapo ha'e ha hogayguakuéra hembia pohápe téra oñembosaraihápe yřo ambue mba'e oja póva.

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva

1. Amombe'u ahecháva mba'emba'épa ojapo mitãnguéra oĩva ta'angápe.

2. Añomongeta che irũ ndive ko'ã mba'ére:

- Mba'épa ojapo umi mitã oĩva ta'angápe.
- Mba'ére ere umíva.
- Mba'épa erambosa, ekaru ha esena.
- Eikuaáva piko mba'emba'épa oguereko ha mba'éichapa ojejapo umi tembi'u re'úva.

3. Aheka sopa de letras ryepýpe umi mba'e ikatúva aipuru ajapo haġua tembi'u.

k	u	r	e	ñ	a	nd	y
a	v	y	a	p	e	o	s
mb	a	g	u	a	t	a	h
y	j	u	k	y	h	e	t
p	u	a	k	a	r	a	s
u	k	s	e	v	ó	i	k
p	y	u	t	a	v	a	p
u	r	r	y	t	u	p	y
o	y	u	h	i	'	u	p
ñ	p	p	e	k	e	s	u
e	a	i	t	y	e	g	u
h	i	'	a	r	a	s	a
y	p	a	k	u	r	i	s

4. Ahai umi ñe'ë ajuhuva'ekue.

-----

 5. Amongora umi tembi'u ikatúva ojejapo umi ñe'ëgui ajuhuva'ekue sopa de letras-pe.

Chipa

Mbeju

Chipa Guasu

6. Ahendu mba'éicha ojejapo ko tembi'u ymaite guive ja'úva.

Tekotevẽmby:

2 sevói
1 hárrro y
½ hárrro kure ñandy térã ñandyry
3 ryguasu rupi'a
200 gs kesu paraguái
¾ hárrro kamby
18 avatiky

Mba'éicha jajapóta

Ñambopupu 10 aravo'i aja sevói juky're.
Jaipyvu hatáva'erã ñandy, hyjúi morotĩasy peve.
Ñamoĩpeteĩteĩ jahávo pype ryguasu rupi'a.
Ñamoĩavei pype kesu oñepehẽ'áva.
Ñamoĩpype avatiky oñemongu'iva'ekue.
Ñambojehe'apa rire, ñamoĩ.
Ñamoinge kosina órnoppe térã tatakua'pe.

7. Ambohéra ko moñe'ërã.

8. Amba'apo che irũ ndive.

- Ahai mba'éichapa ojapo ñande rogaygua pe tembi'u ñahenduva'ekue.
- Amba'eporandu che rogayguápe mboy aravo'ípa oñeikotevẽ ogy ha'gua.
- Amombe'u aty guasúpe tembiapo rojapova'ekue rehegua.

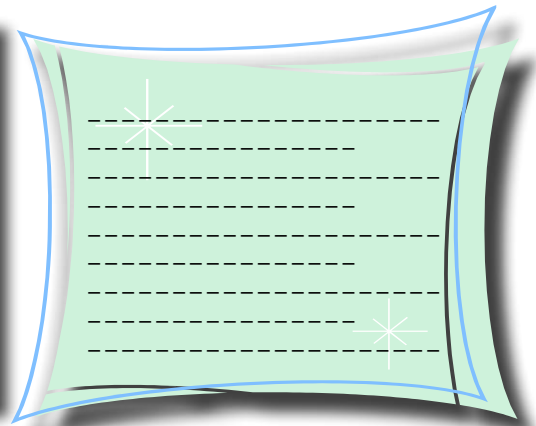
9. Ahendu mbo'ehára omombe'úvo mba'épa oikotevê ha mba'éichapa ojejapo Chipa piru.

10. Aty guasúpe jajapóta ko'ã mba'e ojeruréva ñandéve mbo'ehára.

- Ajesareko ta'angáre, ahai mba'épa ha mboýpa aikotevê ko'ãmba'égui.

- Ama'ë ko'ã ta'anga rehe ha ahai mba'éichapa ojejapo chipa.

Ñañomongetakuaa haġua

1. Ajesareko ko'ã ta'angáre.

2. Amombe'u ahecháva guive ta'angápe.

3. Ahai ta'angakuéra guýpe mba'e aravópa oiko umi ahecháva.

4. Amombe'u umi mba'e ajapóva guive ...

Ógape

Che irũ ndive

5. Añomongeta che irũnguéra ndive rojapo haġua ñoha'ãnga rohechaukávo ogayguakuéra rembiapo ára pukukue javeve.

- Jaiporavo mandeva'erã ñande apytégui ojavova'erã ko'ã mba'e:

Ao téra tembipuru ñemopotĩ.

Kotykeha ñemopotĩ.

Hi'upyrã jejapo.

Ambue mba'e.

Ñamoñe'ëkuua haḡua

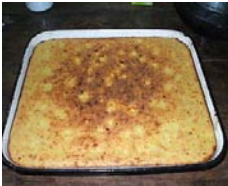

1. Añomongeta aty'ípe mba'e tembi'úpa ikatu jajapo avati ku'ígui.

2. Amombe'u che irünguérape mba'éichapa ahecháva térã ahendúva ojejapo tembi'u avatígui.

3. Amongora mba'e tembi'úguipa aimo'áva oñe'ëtaha moñe'erã.

4. Amoñe'ë kiriríhápe.

Ñapu'áke mitã
Ñamoĩytaku,
ta'imimói avati,
morotĩvakena.

Topupu sapy'a,
jaisu'u, jaikuaa,
aníke ichipa.

Yvytu toipeju,
ñamokã, taipiru,
jajoso taiku'i
angu'ápe ojavái,
toiko ñembiso,
ñembiso jeguaka,
toĩmba hu'itĩ
yrypẽ jagueru,
ñambogua taipotĩ

Hu'itĩtaijaty
vorirã memete,
kesu, avati,
ñandy ha juky.

Ryguasu rykuere
jaiporu jehe'a,
tahe'õ ha tahe.

Kuã apy tojuasa,
toikyĩ, tojopy
apu'a joaite,
mbaipýnteke ani
vorígui oikopa.

Ha pe amógotyove
Japepo topupu,
ryguasu tombojy.

Hu'ũ mbávo ho'o
vori tajaity
topupu oñondive
tojypa pya'ete,
tovevúi, topu'ã,
tahaku, jaipeju.

Voríma ja'u,
ja'úke vori,
vorínteke he.

Asunción, 11 de diciembre de 1994
(De: Pedro Encina Ramos y Tatajyva, Las
cien mejores poesías en guaraní, 2ª ed.,
1997).

5. Ambohovái.

- Mba'e tembi'úguipa oñe'ẽ moñe'ěrã.
- Mba'eichagua moñe'ěrãpa ere ha'eha.
- Mba'e ome'ẽ ñandéve ja'úramo ko'ãichagua tembi'u.
- Ymánte térãpa ko'aãaite peve oje'u ko'ãichagua tembi'u. Mba'érepa ere.

6. Ahai mba'emba'épa aikotevéta ajapo hağua ko tembi'u oñe'ėvagui ñandéve moñe'ěrã.**7. Amombe'u ahaikuévo mba'éichapa ojejapo tembi'u.****8. Ajepy'amongeta ha amombe'u che irünguérape mba'emba'épa ikatu ñane pytyvõ ja'úramo ko'ãichagua tembi'u.****9. Aheka térã aporandu ambue tembi'u ikatúva ojejapo avati ku'ígui. Upéi amombe'u che irünguérape.**

Jaikuaa haġua ñane ñe'ě

1. Amoñe'ě ko jehaipyo mbykymi.

Mávapa ojapo kóicha

Opu'ã las 5:30 jave. Oñemopotĩha upéi okay'u oma'ě aja marandukuéra rehe télepe ojehechaukáva. La 6:50 rupi osě hógagui ha hendive atýra militar oñangarekóva hese. Ombohyapu hikuái imba'yrukuéra ani haġua ogehapejoko chupekuéra, upévagui py'aeteri oġuahě hembia pohápe, amo Palacio de Lópezpe.

2. Amongora umi ñe'ě tĩgua rechaukaha oguerekóva.

3. Ahai umi ñe'ě osěva che tĩ rupive ha aipehe'ã hekopete.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Amoñe'ě ha amoĩ hekopete umi tĩgua rechaukaha oikotevėva.

Upépe omboguapy kuatiáre umi tembiapo oñemotenondeva'era ñane reta oñakarapu'a hagua ha oñemongeta heta karai poguasukuéra ndive.

5. Aipe'a térã amoĩ tĩgua rechaukaha amoñe'ẽ porã haġua ko jehaipyvo.

Asajepytete katu oho jĕy hógape okãru ifamiliakuéra ndive ha upéi oñeno ðke asajekue. Sapy'ántĕ ka'ãru oho jey hembiapðhápe, ýro katu hógapentĕma omo ġuahĕ umi oĩkotevevápe hĕse.

Aikuaave haġua. ..

Taikuéra oñemohĕnda kóicha:

- Umi hyapu osĕva ñande juru rupi ha michĩmi osĕva avei ñane tĩ rupi:

mb- nd- ng- nt.

- Umi hyapu osĕvéva ñane tĩ rupi:

ã- ĕ- ĩ- õ- ũ - ý

ġ- m- n- ñ.

6. Ame'ẽ che irũme tembiapo ohecha haġua

oĩporã térãpa oikotevĕ ajesareko porã umi mba'e ajapova'ekuere.

7. Aty'ípe añomongeta mba'érepa aipuruva'erã umi tĩgua ryapu rechaukaha.

Jahaikuaa haġua

1. Amombe'u mba'emba'épa ajapo che rógape.

2. Ahai ma'ērãpa ajapo umi mba'e ógape ha aipytyvõpa térã nahániri che rogayguakuérape.

3. Ajapo peteĩ ñomongeta mbykymi, amombe'u mba'épepa aipytyvõ che rogayguakuérape ha mba'épa ajapo ára ha ára térãpa ojejerurérõ chévente aiporopytyvõ .

4. Ahaipa rire, mbo'ehára ohechakuaáta che rembiapóre ko'ã mba'e:

- Aipuru porãpa taikuéra.
- Ahaípa tyapu tĩgua rechaukaha tekotevẽhápe.
- Hesakã porãpa umi mba'e ha'eséva.
- Ojoajúpa che ñe'ẽnguéra oñe'ẽ haġuáicha peteĩ mba'érente.

Mbo'epy aty

Techapyrã niko ko ñane ñe'ẽ guarani

Ko'ã mbo'epy rehe oñemba'apóta:

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva

Oikũmby oñeñe'ẽ jave umi téma ko'áġagua, ymaguare rehe ha he'i mba'épepa ojuavy térã ojojogua.

Ñañomongetakuaa haġua

Ombojoaju hemimo'ã oñe'ẽnguéro: omoñepyrũ, ombohete ha omohu'ã pe mba'e he'íva.

Ñamoñe'ėkuaa haġua

He'i mba'éguipa oiméne oñe'ėtahína peteĩ ahaipyre oma'évonte itítulo, ha'anga, térã iñe'ẽnguéra rehe.

Jaikuaa haġua ñane ñe'ẽ retepy

Ohechakuaa mba'éicha javérõpa ombojoaju térã ohekýiva'erã ojuhegui morfemakuéra.

Jahaikuaa haġua

Ombojoapy ha omohupy'ũ hekopete iñe'ẽnguéra he'i haġua hemiandu ha hemimo'ã.

Ñaikũmbykuaa haḡua ñahendúva

1. Ajesarekomíta ko ta'anga rehe:

2. Amombe'u aikuaávapa upe ta'angápe ohechaukáva. Upéicharõ, ha'éta moõpa oĩ ha mba'épa oikuaauka upe estatua. Nahánirirõ, ahendúta mbo'ehárape omombe'urõ mávapara'e umi residentakuéra, mba'érepa ko'áḡaite peve ojehecharamo chupekuéra ha mba'érepa ha'ekuéra hembiaapo porã ra'e.

3. Ajapysaka mbo'ehára rehe omba'e mombe'úvo kóicha:

RESIDENTAKUÉRA

Oiméne ñahendúva yma pe ñane retã Paraguái pe ouhague orairõ haġua mbohapy tetã. Ha ñane retãygua, oĩháicha, oho oñorairõ oipysyrõ haġua ko ñande yvy jahayhuetéva. Ndaipóri opytáva hógape, ojehe oñeñorairõ.

Umi karia'y ha karai oĩhaguéicha oho oñorairõ. Ha hapykuerikuéra oho ita'yra kuéra, itajýra, hambireko, karai itujámava ha kuñakarai iġuaiġuimava. Heta jey jeko, mitã jepe oséva'ekue oñorairõ umi kakuaáva ndive.

Opa rire pe ñorairõ guasu, sa'imíntema opyta kuimba'éva ha, upéicha rupi, kuñakaraikuéra opyta óga járamo. Umi kuñakarai oñemity, omoñemoña ryguasu, vaka, kure ha mba'e hogaháre. Upérõ avei, omongakuaa hikuái imemby ha ombo'e chupekuéra heko porã ha ojayhu haġua hetãme.

Umi kuñakarai marangatu ha imba'e porãvape oñembohéra Residenta. Ha'ekuéra rupive ñande retã oikove gueteri ko'áġaite peve.

Tuichaite mba'e niko ko'ã kuñakarai rembiapokue. Hesekuéra rupi, ñane retã opu'ã jey pe yvyetégui opytahaguégui. Oiméneko upéva rupi, ñane retãygua ohayhueterei pe sy paraguái pe. Ñande sy rupi niko jaikuaa heta mba'e, ha ñande sykuéra oguerekógueteri umi residenta ruguy: upéva he'ise ohayhuha ifamiliakuérape ha hetãme.

4. Ajapysaka jey ha upéi ambohováí ko'ã porandu:

- Mávapepa oñembohéra Residenta.
.....
- Mba'emba'épa ha'ekuéra ojapo opa rire pe ñorairõ.
.....
- Mba'épa oguereko gueteri residentakue ñande sykuéra ko'áġagua.
.....

- Mba'e tetã ndivepa oñorairõ ñane retã pe ñorairõ guasu aja.
.....
- Mba'épa he'ise ñe'ẽ "oipysyrõ" pejehaipyrépe he'iháichape (natekotevëi ojepuru diccionario ojekuaa haġua).
.....
- Mba'épa ñanembo'e ko jehaipyrépe he'íva.
.....
- Mba'épepa nde rehecha nde sy rehe ojoguaha umi Residenta rekovépe.
.....

5. Ahendu jey pe jehaipyre ha ha'e moõite guive ha moõite pevépa:

- o Oñepyrũ
- o Oñembohete
- o Oñemohu'ã

6. Aguenohẽ opa mba'e oje'éva guive Residentakuéra rehe ha avei ñande sykuéra rehe:

Oje'éva umi Residenta rehe

Oje'éva ñande sy rehe

•	• .....
•	• .....
•	• .....
•	• .....
•	• .....

7. Añomongeta che irũnguéra ndive ko'ã mba'e rehe:

- o Mba'éichagua tekovépa umi Residenta, he'iháicha ko jehaipyrépe.
- o Mba'épa jaikuaa pyahu ñamoñe'ẽ rire ko jehaipyre.

Ñañomongetakuaa haña

1. Añomongeta che irũnguéra ndive residentakuéra rehe. Ha'e hesekuéra ha'ekuéra opytaha omba'apo ñane retäre Ñorairõ Guasu rire. Ha'e avei upe ñorairõ oiko mboyve térã oiko aja heta ñane retãygua oñotýva'ekue hikuái umi ihojakuéra opa peve upe ñorairõ, ha umíva apytégui heta ndouvéma oheka imba'e techapyrã omanómagui; upéicha rupi oíha heta plata yvyguy.

2. Añombyaty mokõi che irũ ndive ha, oñondive, upe aty'ípe, amombe'u hendive aikuaáva káso rehe plata yvyguy oñeguenohẽroguare. Umíva ikatu che rogaygua omombe'uva'ekue térã ahendúva'ekue ambue henda rupi.

3. Ahendu, upéi, sapy'aitemi, mbo'ehárape chemomandu'áramo mba'éichapa amboysýiva'erã opa mba'e amombe'útava. Ha'e he'i upe che remimombe'úpe ojehechakuaava'erã:

Oñepyrũha

Heteha

Oñemohu'ãha

4. Ajepy'amongeta añe'ẽ mboyve mba'éichapa ikatu amoñepyrũ, ambohete ha amohu'ã che mba'e mombe'u.

5. Che irũnguéra ojapysaka cherehe añe'ẽ jave, amombe'úvo káso plata yvyguy rehegua ha upéi, añe'ẽmba rire, he'íta chéve ha'ekuéra:

- Añe'ẽ syryrýpa guaraníme.
- Aipurúpa ñe'ẽnguéra pe añetehápe he'isévape.
- Amohenda porãpa che ñe'ẽnguéra.
- Amoñepyrũpa hendaitépe pe ha'éva.
- Ambohetépa hendaitépe pe ha'éva.
- Amohu'ãpa hendaitépe pe ha'éva.

6. Ajapysaka che irũ rehe he'ívo chéve mba'épepa oĩ porã ha mba'épepa nahániri gueteri pe añe'ẽ jave guaraníme. Añeha'ã amyatyrõ umi tekotevêhápe.

Ñamoñe'ëkuaa haġua

1. Añomoirũ ha ajesareko ko ta'anga rehe:

2. Ha'e mba'épa oiméne omombe'úta pe jehaipyre amoñe'ëtavahína aikuaágui ko ta'anga ohoa hese.

3. Amoñe'ēmíta ko'áğa ko jehaipyre:

PETEĨ MBO'EHÁRA HA HEMIMBO'EKUÉRA

Peteĩ árape, mbo'ehára tujami ohechakuaa sapy'a, hemimbo'ekuéra noñeha'ãhahavoi oikuaa mba'eve. Iñakãhatã, nohenduivoi imbo'ehárape ijayvujoa ha naiñe'ëndúí. Ojoaka ha oñorairõmante.

Upémarõ, Mbo'ehára tujami.. Upépe ohechuka chupekuéra peteĩ atýra yvyra'i oñeñapytĩmbáva ojuehe.

—Kóva aipota pemopẽ —he'i chupekuéra.

Upe yvyra apesã ohasa ohóvo peteĩteĩ pórupi ha avave, oñeha'ãrõ jepe, ndoikatúi omopẽ

Upémarõ pe Mbo'ehára tujami, ojora pe yvyra'i atýra ñapytĩha ha ome'ẽjey chupekuéra.

—Ko'áğa pemopẽ peteĩteĩ—he'i chupekuéra.

Ha maymáva omopẽ ndahasyietépe umi yvyra'i. Mitãnguéra ov'y'ajoa, opuka ha osapukái, ayvu ojapo hikuái.

Mbo'ehára omopu'ã ipo, ojerure toñekirirĩmi, ha he'i:

—Pehechápa, che ra'ykuéra, tuicha mba'eha pe ojeiko porã oñondive ha oñepytyvõ. Oimeraẽ mba'e jajapóramo ñopytyvõ jojápe, joyke'yicha, ndahasýi mba'eve, opa mba'e ikatu jajapo. Peñemboja'opáramo katu, ndikatuichéne pejapo mba'eve ha umi penderayhu'yva opu'akáne penderehe.

Karai Félix de Guaranía ohaihaguéicha

aranduka héravape Esopo Guaraníme.

4. Ko'áğa amoñe'ẽmba rire, ha'e ohópa térãpa nahániri pe che aimo'ãva'ekue tenonderã rehe.

5. Ahai ( ) pa'ũ me "A" añetéramo ha "J" japúramo umi oje'éva.

- ( ) Pe karai mbo'ehára ombotavyse hemimbo'ekuérape.
- ( ) Umi mitã oñembohoryse imbo'ehára rehe omopëvo yvyra'i.
- ( ) Pe karai mbo'ehára ombo'e mitãme hekove porã haḡua.
- ( ) Umi mitã ohechakuaa oñopytyvõva'erã katuete.

6. Ambohovaimíta ko'ã porandu:

- Mba'érepa mbo'ehára oguenohẽ hemimbo'ekuérape yvyra guýpe.
.....

- Mba'éicha ohechauka mbo'ehára hemimbo'ekuérape oĩva'erãha hikuái peteĩ ñe'ẽme.
.....

- Mba'éicha rupípa mbo'ehára oipuru yvyra'i ombo'e haḡua hemimbo'ekuérape, hekove porã haḡua.
.....

- Mba'érepa ndaikatúi oñemopẽ pe yvyra'i apesã ha mba'érepa ndahasyiete oñemopẽ hikuái peteĩteĩ oĩme.
.....

7. Ahaimíta papapy ahechauka haḡua mba'emba'épa oikóra'e ojuapykuéri pe jehaipyrépe (1 guive 4 peve)

..... Mbo'ehára oguenohẽ hemimbo'ekuérape yvyra guýpe.

..... Temimbo'ekuéra iñakãhatãiterei, noñemoaraduséi.

..... Mbo'ehára he'i hemimbo'ekuérape oñomoirũ va'erãha.

..... Mbo'ehára omopëuka temimbo'épe yvyra'i.

Jaikuaa haġua ñane ñe'Ē retepy

1. Amoñe'ēmíta ko'ã ñe'Ē ñemboja'o:

Tujami : tuja + mi

Hemimbo'ekuéra: hemi + mbo'e + kuéra

Imbo'ehárape: i + mbo'e + hára + pe

Ijayvupa: ij + ayvu + pa

2. Amboja'omíta ko'ã ñe'Ē ahechauka haġua morfemakuéra ipypegua:

- ohechakuaa:
- oikuaa:
- iñakãhatã:
- oñorairõmante:

Chemandu'a:

Morféma niko umi ñe'Ē vore he'iséva peteĩ mba'e. Techapyrã: OGA'IETA oguereko 3 morféma:
Óga + 'i + eta

3. Añemomandu'a:

Umi morféma nde'iséva mba'eve oĩ ramo ha'eñomi ojámanteva'erã ñe'Ērapo rehe, toĩ ñe'Ērapo mboyve térã ñe'Ērapo rire.

4. Ko jehaipyre vorépe oĩ mbohapy ñe'ě ojehai vaíva imorfemakuéra. Amongoramíta upe ñe'ě ha ahai porãta ijykére.

Pehechápa, che ra'y kuéra, tuicha mba'eha pe ojeiko porã oñondive ha oñepytyvõ. Oimeraẽ mba'e ja japóramo ñopytyvõ jojápe, joyke'yicha, ndahasýi mba'eve, opa mba'e ikatu jajapo. Peñemboja'opáramo katu, ndikatuichéne pejapo mba'eve ha umi penderayhu'ýva ipu'akáne pende rehe.

5. Amoñe'ẽ ñe'ějoajukuéra ha uperire ahai iguýpe hekopete.

- Hetaite temimbo'e ndo japoséi i mbo'ehára ñe'ě.
• .....
- Iporãite niko ñaño pytyvõ mba osẽ porã haġua ñane rembi apo.
• .....
- Ajépa tuicha mba'e pe mbo'ehára ñe'ě ita jaguero hory ramo.
• .....

6. Amombe'u mba'érepa ahai péicha umi ñe'ějoajukuéra.

Jahaikuaa haġua

1. Ahaimíta mba'épa che aguerohory umi karai térã kuñakarai yma rehe. Ajesarekóta ahaikuévo amoñepyrũ haġua umi opavave oikuaávagui ha upéi amombe'úta umi chénte aikuaáva ha aikuaaukátava che jehai rupi.

(ko'ápe ahaíta umi ojekuaámavavoi).....

(ko'ã guive katu ahaíta umi chénte aikuaáva ha ko'áġa amombe'útava ahávo)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ahaipa rire, amoñe'ëta che rembiapo ha chetévoi ahechakuaa chejupe ko'ã mba'e:

Ajesareko	Héë	Nahániri
Ambojoapy che ñe'ënguéra hendaitépe.		
Amohypy'ũ che remimombe'u hekoitépe.		
Hesakãpa pe ha'eséva.		
Ambohysýipa umi ha'eséva guive.		
Amombe'u porãpa che aikuaaukaséva.		
Aipurúpa taikuéra guaranimegua hendapete.		
Ahaípa muanduhe tekotevêhápe.		
Ahaípa tyapu tĩgua rechaukaha tekotevêhápe.		

Mbo'epy aty

IV

Che távaygua remiandu Ñe'ẽ Guarani

Ko'ã mbo'epy rehe oñemba'apóta:

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva

Ohechakuaa mba'épa ojapo ñe'ehára ohechauka haġua hembiaapo: omomyi hete, omokangyve térã hatãve oñe'ẽ, omomyi hesa ha hete.

Ñañomongetakuaa haġua

He'i ha'e oikũmbyhaguéicha ha oñanduhaicha umi textokuéra ohendu ha omoñe'ẽva'ekue.

Ñamoñe'ėkuaa haġua

He'i mba'éichapa ha'e oñandu umi marandu oġuahėva chupe jehaipyre rupive.

Jaikuaa haġua ñane ñe'ẽ retepy

Peteĩ tai hyapu peteĩ tendáichante ha peteĩ tyapu ojehai peteĩtai rupivénte avei.

Jahaikuaa haġua

Ohechauka, ohai porã rupi, ikatuha oñeikũmby hembiapokue.

Ñaikũmbykuaa haḡua ñahendúva

1. Ajesareko ko'ã ñe'ëre oĩva pe.

Kartel

Ñembosará

Marandu

Ñe'ëpoty

2. Añomongeta umi ñe'ëre. Upévarãikatu ñañoporandu ko'ã mba'e:

- Mba'épa he'ise ko'ã ñe'ë.
- Peteĩ hendáichantepa ojepuru ko'ã mba'e.
- Mba'emba'épa ohechakase ñandéve ko'ã ñe'ë.

3. Ahendu mba'éichapa mbo'ehára omoñe'ë ãmoñe'erã oĩva guive.

1

Ñanangarekova'erã ñande retére.

Oĩ niko peteĩ aranduka hérava “Guías Alimentarias del Paraguay”, upévape oñemombe'u mba'éichapa oñembojehe'ava'erã tembĩ'ukuéra ñande retépe ou porã haḡua opa mba'e ja'úva.

Jakaru porã haḡua ja'úva'erã ára ha ára ko'ã mba'e:

- Yva
- Verdurakuéra
- Kamby ha tembĩu kambýgui ijapopyre.
- So'ò, ka'avo ra'yi, ryguasu rupi'a.
- Tembĩu he'ë asukáva téra eiraguigua.
- Tembĩu ikyráva.

2

Mba'e apu'a
Manga
Pipo
Kapipopo
Pu'apo
Vakapipopo
Opáicha rei
Oñehenói
Mba'e apu'a
Ñembosaraiha.

3

Upéva oñeha'ã kóicha:

- Jahai yvy rehe peteĩapu'a guasu, upéva gua'úta ñande várko.
- Ñañemohenda pe apu'a guasu jerete rehe.
- Ñane mbo'ehára he'ívove ñandéve "Opavavetéva, várkope" jaikepaitépa pe apu'a ryepýpe.
- Ñane mbo'ehára he'ívove ñandéve "Opavavetéva, peguejy várkogui", ñaséta oka gotyo.

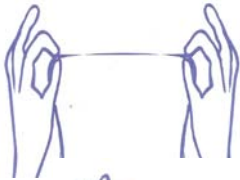

Ñaha'ã jey ko ñembosarái, ága katu ko'ága jaike térã ñasé várkogui japóvo peteĩ ñande py rehe.

Ajapysaka porãva'erã mbo'ehára rehe, he'ívove mba'épa pe jajapótava. Ha'e ikatu he'i "opavavéva, kóchepe" ha upéicharõ avave nomýiriva'erã. Várkope he'írõnte ñamýiva'erã.

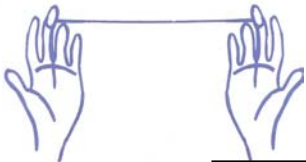
4

Péicha emopotíva'erã nde rãi pa'ũ .

Ajagarra pe inimbo mokõive che pópe ha ambojere mokõi jey che kuã mbytepegua rehe.

Ajapo hağua ko'ápe he'íva aikotevéta 30 cm. rupi inimbo tã pa'ũ oñemopotíha.

Che kuã gvasúpe agueraha pe inimbo che rãi pa'ũme. Añangareko ani hağua hatãiterei amboja ha olastima che rãimbíra.

Oĩmarõ pe inimbo che rãi pa'ũme, amomyi ikupéguio tenonde gotyo.

Ajapo pe he'iháicha 2 ha 3pe ambohasa peve opavave che rãi kua rupi.

Ajejuruhéi

4. Ambohovái porandu, ahendupa rire mbo'ehárape.

- Iñe'ẽ pu joavýpa térã nahániri omoñe'ẽ jave mbo'ehára. Mba'érepa ere.
- Mba'e rehepa oñe'ẽ umi irundyvéva moñe'ẽrã.

5. Mba'éicha javépa ojepuru ko'ã moñe'ẽrã:

- kartel
- Ñe'ẽpoty
- Ñembosarái

6. Añombyaty che irũ ndive ha ahecha mba'e moñe'ẽrãpa ro'éta. Upevarã rojapóta ko'ã mba'e:

- Ro'e mbo'ehárape mba'e moñe'ẽrãpa romba'apóta.
- Romoñe'ẽ ha roñomongeta mba'éichapa jahechaukáta oikũmby porãve haḡua ore irũnguéra.
- Ikatu romomyí ore rete, romokangyve térã hatãve ore ñe'ẽ, avei romomyikuaa ore resa térã ore rete.

7. Amombe'u che irũnguérape hasyvépa térã nahániri jaipurúvo ñande rete ha ñane ñe'ẽ oñeikũmby porãve haḡua umi mba'e amombe'uséva térã amoñe'ẽva.

Ñañomongetakuaa hañua

1. Añombyaty mokõi che irũ ndive ha amombe'u chupekuéra mba'épa che aikũmby ha añandu umi ahenduva'ekue mbo'ehára omombe'úva.

2. Añemomandu'a mba'épepa tekotevẽ chembareteve añe'ẽ jave guaraníme ha ha'e avei añeha'átaha amyatyrõ umi mba'e ne'ĩrava gueteri osẽ porã chéve.

3. Añomoirũ peteĩva che rapicha ndive, ha oñondive roha'ã mba'éichapa romoñe'ẽva'erã umi marandu ome'ẽva mbo'ehára.

4. Mbo'ehára ojapysakáta ore rehe roñe'ẽ jave ha upéi ohecharamóta oréve:

- Roipurúpa umi ñe'ẽ hendaitépe.
- Rombohyapúpa umi ñe'ẽ hekoitépe.
- Roñe'ẽ syryrýpa rohóvo guaraníme.

Ñamoñe'ẽkuaa haãua

1. Añomoirũ ha ajesareko ko'ã ta'anga rehe:

2. Ambohovái.

- Mba'emba'épa jahecha ta'angápe.
- Ha'e mba'épa oiméne omombe'úta pe jehaipyre amoñe'ětavahína aikuaágui ko ta'anga ohoha hese.

3. Amoñe'ēmíta ko marandu:

Guías Alimentarias del Paraguay

Guías Alimentarias del Paraguay niko héra pe ñanemomandarúva mba'emba'épa ikatu jakaru ára ha ára jahechápa upéicharõ ñaneresãi, ñanembarete ha jakakuaa porã.

Upe marandúpe he'i mba'emba'épa ja'uva'erã peteĩ árape. Kóicha he'i:

- Cereal (arro, avati, trigo térã avena), ka'avo rapo (mandi'õ térã jety) ha umívagui ojejapóva.
- Mokõi yva jepe.
- Verdurakuéra hovyũ ha sa'yjúva.
- Mokõi hárrõ renyhẽ kamby térã yogurt, ýrõ mokõi kesu pehẽngue. Umíva ñane pytyvõta ñane kangue ha ñane rãï hatãve hağua.
- Opaichagua so'õ ikyra'yva. Kóva iporã ja'u 4 térã 5 jey peteĩ semánape.
- Ka'avo ra'yï (manduvi, kumanda, soja umíva) cereal ndive. Ko'áva ja'uva'erã 2 térã 3 jey peteĩ semánape.
- Sa'imi tembi'u he'ẽ asukáva térã eíra oguerekóva.
- Sa'imi avei tembi'u ikyráva.
- Jaipuruva'erã aséite ka'avógui ijapopyre.
- Juky oguerekóva yodo, michĩmi.

4. Ko'áğa amoñe'ẽmba rire, ha'e ohópa térãpa nahániri pe che aimo'áva'ekue tenonderã rehe.

5. Ambohovaimíta ko'ã porandu:

- Mba'érepa ja'uva'erã umi tembi'u he'íva marandúpe.
.....
- Mba'éicha ahechakuaata ha'úpahina umi tembi'u oikotevêva che rete.
.....
- Mba'épepa ñane pytyvõ pe olla nutricional.
.....

6. Amoíta “A” añetéramo ha “J” japúramo umi ñe'ëjoajúpe.

- Iporã ja'u gaseosa, galletita, golosinakuéra ha ñamboyke umi yvakuéra.
- Kamby ha ojejapóva chugui ñanepytyvõ okakuaa porã haġua ñane kanguekuéra.
- Ja'ueterei ramo ka'avokuéra ogueru mba'asy ñande retépe.
- Mba'e he'ë ja'uva'erã heta ñamombarete haġua ñande rete.
- Yvakuéra ja'u ramo oipytyvõ ñande retépe omba'apo porã haġua.

7. Ahaimíta tembi'ukuérare ha'úva guive ára pukuku jave.

Arambosa

Akaru

Asena

8. Ajesareko pe olla nutricional- re ha umi mba'e ahaiva'ekue ha'u peteĩ árape.

- Ha'u umi tembi'u oĩva guive atykuérape.

- Mba'eichagua tembi'úpa ha'u hetave jepi.

- Mba'eichagua tembi'úpa ha'uveva'erã ára ha ára.

---

9. Ajepy'amongeta ha ha'e mba'éichapa añeñandu amoñe'ẽmba rire pe marandu.

10. Ahai mbykymi oĩ porãpa térã nahániri ñamba'apo ko'ãichagua marandúre.

Jaikuaa haġua ñane ñe'ë retepy

1. Amoñe'ẽmita ko kūjererã ha ñe'ẽpoty ahechakuaa haġua pype mba'éichapa jaipuruva'erã hekopete.

Ijao chara cha'ĩ
Chalái ijao chapĩ
Ijao chalái chara chapĩ.

(Ma.Elvira Martínez)

Tajy
Iporãite tajy
Ipoty sa'yju
Hetãma yvoty
Yvýpe okukúi.

Che symi porã
Arekóva iñongatuhápe
Amo che ánga ruguápe
Che sy ne mborayhumi
Avave noġuahëi hendápe
Ha pe kuarahy ratáicha
Ohesape ha omimbi.

Mauricio C. Ocampo

2. Ahechakuaa heta ñe'ë ojehaíva hekopete pe amoñe'ëva'ekuépe. Upévore amyesakã tai “Ch, j, h, y” jepuru guaraníme marandu rupive.

o Ch: guarani ñe'ẽme ndaipúi castellano peguáicha. Ñañeha'áva'erã ñamboypu porã ko tai, háke sapy'ánte oĩ ombohyapuséva “J” icha.

o J: ndaipúi pe castellano peguáicha, ipu inglés ha francés- ipuháicha, ha avei he'iháicha pe Alfabeto Fonético Intelnacional-pe.

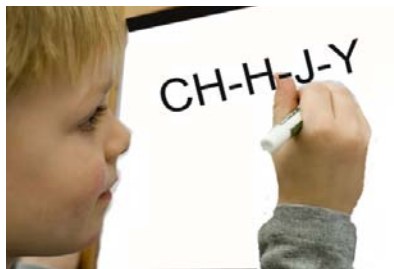
o Tai “H” castellano-pe ndaipúi katu ipu inglés téra alemán-pe ipuháicha ha avei Alfabeto Fonético Internacional he'iháicha. Ojeyavy ojehaíramo “jh”.

3. Añemomandu'a taikuéra guaraníme guáre:

a – ã – ch – e – ã – g – ã – h – i – ã – j – k – l – m – mb – n –
nd – ng – nt – ñ – o – õ – p – r – rr – s – t – u – ù – v – y – ÿ – ' –

4. Añomongeta che irũ nguéra ndive ma'erãpa tekotevẽ jaikuaa ha jaipururu hekopete ko'ã mba'e jahai jave guaraníme.

5. Amongora pe tai ypy ñe'ẽjoaju mboyvegua ojehai porãmbaite ramo guaraníme.

a. Umi yagua oñarõ pyharekue.	a. Yno'õ oihápe katuete reyujúta heta sevo'i.
ã. Che aguereko heta vaka mymba.	ã. Opavavete oñangareko ñande rekoja rehe.
ch. Umi yvoty porãite jhyakuã asyete.	ch. Umi mitã ochipa'u joaite.
e. Rehechápa amo kavayu jũva.	e. Jeterei shicharõ ja'uva'ekue che sy rógape.

6. Amongurusu pe tai oihápe ñe'ẽ ojehai vaíva guaraníme.

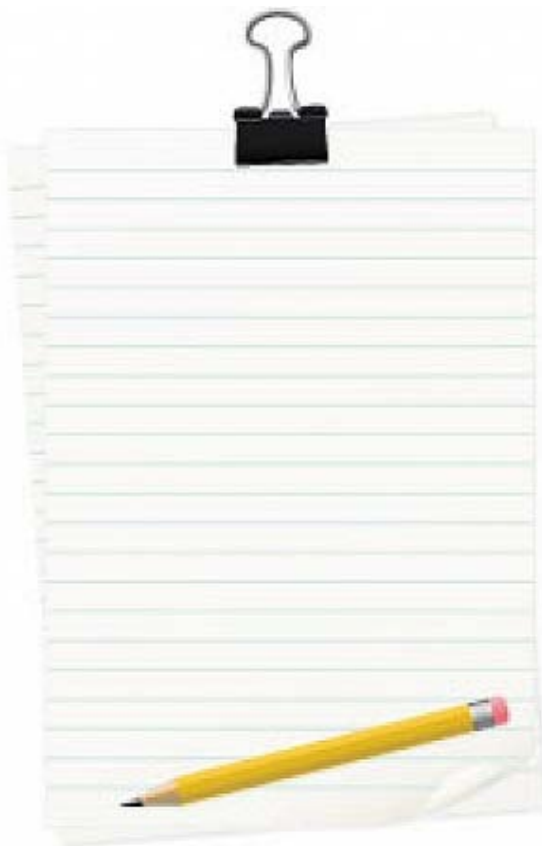
- a. Ñane retãme oĩvyty ndaijyvatéiva.
 ã. Ka'aguasu gotyo ymámi oĩheta ka'aguy porã.
 ch. Chákope oikova'ekue ñorairõ tychaitereíva.
 e. Timbo rakãre rejuhúta katuete peteĩalónso rupa.

- a. Ógape aguereko peteĩ mbarakaya jhũ míva.
 ã. Eheja umi ypépe tojahu pe ysyrype.
 ch. Iporãite niko pe tajy sa'yju.
 e. Ko'ãga rupi sa'íma oñeñotỹ pe mba'ysyvo.

Jahaikuaa haġua

1. Ahaimíta peteĩ momba'u oñe'etáva mba'éichapa añangarekova'erã che retére, che aguenohétava che akãgui. Ahaíta ko'ápe:

2. Ahaipa rire, ojehechakuaáta che rembiapo rehe ko'ã mba'e:

- Aipuru porãpa taikuéra.
- Ahaípa muanduhe tekotevêhápe.
- Ahaípa tai hyapúva peteĩ hendáichante.
- Ahaípa tyapu tĩgua rechaukaha tekotevêhápe.
- Ambojajúpa umi morféma tekotevêháicha.

Mbo'epy aty

V

Hetaite niko oĩ máva heko porãva

Ko'ã mbo'epy rehe oñemba'apóta:

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva

Ohechakuaa mba'éichagua tekovẽpahína pe oñeñe'ẽvare ohendúvape ha máva ha'e oikuaavévapepa ojogua upéva.

Ñañomongetakuaa haġua

He'i kũjererã, ñe'ẽpoty, purahéiha ambueichagua ñe'ẽ jehaipyre'ỹva.

Ñamoñe'ẽkuaa haġua

Ohechakuaa mba'emba'épa oiko jehaipyre omoñe'ẽvape ha mba'érepa oiko upéva.

Jaikuaa haġua ñane ñe'ẽ retepy

Ohechakuaa mba'éichapa ojepuru porãta ñe'ẽ oporombohérava.

Jahaikuaa haġua

Ohechauka ohaikuévo: oikuaaha umi normatíva ojepuru haġua taikuéra, ojehei haġua muanduhe ha tyapu tĩgua rechaukaha; ha avei pe normatíva oñembojoaju haġua morfemakuéra ojuehe.

Ñaikūmbykuaa haḡua ñahendúva

1. Ajesarekomíta ko ta'anga rehe:

2. Amombe'u mba'éicha rupípa, chéverõ guarã, iporã oñeñe'ẽ pe ogapýpe, oñeñomongeta mba'e porãha mba'e vai ojuhúva rehe.

3. Amombe'u mbo'ehára ha che irünguérape:

o Mba'épa pe chemoñandu porávéva che rógape, umi mba'e aguerohoryvéva ha chemomandu'áva hese naiméi jave che rógape.

o Mba'épa aipota ojejapo ambue hendáicha che rógape, umi mba'e omoporávétava che rekove upépe, che rogayguakuéra ndive.

4. Añombyaty che irünguéra ndive, ojykerépa, mbo'ehára jere rehe, ha ajapysakami hendivekuéra ko mba'e omombe'úva:

KIRIKIRI HA YRYVU

Peteĩ ka'aru Yryvu uguapyaturuhína takuru ári ojepe'e. Kirikiri oveve karape ohasávo hi'áripa ha oñe'ẽ chupe kóicha:

-Mba'éichapa ndeka'aru pa'i.

-Ndetarovámaiko nde - he'i ojerévo Yryvu.

-Nahániri – ombohováí chupe Kirikiri - ndaha'éitepa aipórõ nde pa'i.

-Ndaha'eiete avei - he'i Yryvu.

-Oiméne upéicharõ pa'irã – ombojoapy Kirikiri.

-Mba'érepa ere – oporandu Yryvu.

-Ha nde ao hũmbaguasu ha nde akã perõ niko - he'i Kirikiri.

Upéva ohendúvo oñeko'õi Yryvu ha ojepopia'o Kirikiríre kóicha:

-Anína reñembotavyreína Kirikiri jajokuaaporãitereí niko ñande. Che ndaha'éí ni pa'irã, nde ndaha'eiháicha pa'ikue ni pa'irãngue. Mokõivéva rasa ñanderekovai. Che uvei niko akaru rupi che rapicha re'õngue rehe araha ao hũ ahechauka haḡua añe'angajevyha, nde katu rekaru ryguasura'y oikovévare ha nde ao para'iasy. Upéva he'ise nderekovaiveha, nderova'atãveha chehegui mba'etĩkare.

Tadeo Zarratea

5. Ajapysaka jey ha ambohováí ko'ã porandu. Umíva oguereko irundy ñembohováí. Che aiporavóta peteíva, upe chéverõ guarã oĩ porãvéva, ha upéva amongora.

o Mba'e ñe'ëjoaju rehepa ikatu oñemyengovia ko'ápe he'íva: “Upéva ohendúvo oñeko'õi Yryvu”.

- Upéva ohendúvo ojepicha Yryvu.
- Upéva ohendúvo ipochy Yryvu.
- Upéva ohendúvo ijay Yryvu.
- Upéva ohendúvo ojepy'apy Yryvu.

o Mavaitéva ko'ã ñe'ëjoaju apytépe pe omombe'upaitémava ijehegui pe oje'esevahína párrafo ipahaiteguávape:

- Jajokuaa porãitereíniko ñande mokõive.
- Che ndaha'úi pa'irãha nde ndaha'úi pa'irãngue.
- Mokõivéva ñande rasa ñanderekovai.
- Che akaru che rapicha re'õngue rehe ha che ao hũ .

o Mavaitéva ko'ã ñe'ëjoaju apytépe pe omombe'upaitémava ko moñe'ërãme oje'eséva:

- Kirikiri oñembohoryse Yryvu rehe.
- Yryvu ipochyeterai Kirikiri ndive.
- Yryvu omokiriríete Kirikirípe.
- Yryvu ha Kirikiri oñe'ëreity ojupe.

o Mba'eichagua tekovépa ojehechaukasehína Kirikiri rupive:

- Umi nombasyivavoi hembiaipo vaikue.
- Umi oñembohoryséva katuete hapicha rehe.
- Umi ndohechakuaáiva mba'eve iporãva hapicháre.
- Umi ndohechakuaáiva ijehe hembiaipo vaiha.

6. Ahai mba'eichagua tekovépa peteĩteĩ umi oñeñe'ẽha pe jehaipyrépe:

Kirikiri

- .....
- .....
- .....

Yryvu

- .....
- .....
- .....

- Ha'e mba'eichagua tekovépa ojekuaauka Kirikiri rupive ha avei mba'eichagua tekovépa ojehechauka Yryvu rupi:

- **Kirikiri** rupive: umi tekove ojesarekóva hapicha rehe oheka haɣua hese hembiaapo vaikue, michĩvérõ jepe, ha he'ĩma voi omoñandu vai haɣua upe hapichápe.
- **Yryvu** rupive: umi ojapo vaíramo ohechakuaa ha ombyasýva.

Ñañomongetakuaa haġua

1. Ha'e mba'e porã ahendúva ko oñemombe'úvape (Kirikiri ha Yryvu):

o Oĩha tekove ojapo vaíramo peteĩ mba'e, he'i upe hembiaapo vaikue ha ombyasy upéva. Péicha oikóro niko ikatu ndojapovéima upeichaite.

2. Ha'e avei mba'e vai ahendúva ko oñemombe'úvape:

o Oĩha máva ojapo vaíramo jepe tembiapo ndohechakuaái upéva ijehe ha oĩramo ambue hapicha ojapo vaíva katu pya'évoi ha'e ohechakuaa.

3. Amombe'u tekotevéha, opavave mba'e ahendúvape térã amoñe'évape, ahecha umi mba'e porã oikóva ha avei umi mba'e vai oñemombe'úva, umi mba'e naiporãiva ajapo térã ojapo che rapichakuéra

4. Ha'e mba'éichapa ajapo ahechakuaa haġua umi mba'e vai ha mba'e porã oje'éva chéve. Ha'e ikatuha aguenohẽmbaite mba'emba'épa oje'e umi oñeñe'ẽha rehe jehaipyrépe, ha upégui ahecha mávapa hembiaapo porã ha máva rehepa oje'e hembiaapo vaiha.

5. Amombe'u che irünguérape mba'éichapa ikatu avei ahechakuaa mba'e porã ha mba'e vai ahendúvape.

6. Che irünguéra ojapysaka cherehe añe'ẽ jave, amombe'úvo umi che aimo'áva máva hembiapo porã ha umi hembiapo vaíva rehe ha upéi, añe'ẽmba rire, he'íta chéve ha'ekuéra:

- Añe'ẽ syryrýpa guaraníme.
- Aipurúpa ñe'ẽnguéra pe añetehápe he'isévape.
- Amohenda porãpa che ñe'ẽnguéra.
- Amoñepyrúpa hendaitépe pe ha'éva.
- Ambohetépa hendaitépe pe ha'éva.
- Amohu'ãpa hendaitépe pe ha'éva.

7. Ajapysaka che irü rehe he'ívo chéve mba'épepa oĩ porãha mba'épepa nahániri gueteri pe añe'ẽ jave guaraníme. Añeha'ã amyatyro umi tekotevẽhápe.

Ñamoñe'ẽkuua haḡua

1. Amoñe'ẽmíta ko jehaipyre ha upéi amba'apo umi ipype he'íva rehe:

LEŌ HA ANGUJA'I

Oikóraka'e peteĩ asajepyte Leõ oke porãiteasy. Uperiremínte ho'a peteĩ Anguja'i Leõ poguýpe. Pe angujami noĩri upépe omondaségui so'o kyra térã kesu.

Opáy sapy'a Leõ ha ipochy. Anguja'i ojerure tasẽme oñyrõ haḡua chupe. Leõ ohendúvo ojerureasyeterei chupe, he'i Anguja'ípe ñe'ẽ pyrysu guasúpe:

-Ma'ẽ Anguja'i, roñyrõ.

Uperiremínte Leõ oikohápe hembí'urã rekávo, ho'a peteĩ ñuhãme oĩva kañymby upe ñanandýpe. Oñeha'ãosẽ haḡua ha ndaikatúi.

Upémarõ Leõ osapukái ha omboryryipa pe ka'aguy.

Anguja'i oikóva upérupi ohendu Leõ sapukái ha pya'e hendápe oḡuahẽ. Oñepyrũ oñapi'ũ ñuhãsã omondoho peve Leõ kupy apytĩha.

Upe rire pe Anguja'i he'i Leõme:

-Nde repuka cherehe ha nereimo'ãi roipytyvõva'erãha, kóicha ame'ẽ ndéve che aguije cheñyrõhaguere.

2. Ambohováita ko'ã porandu. Umíva oguereko irundy ñembohováí. Che reiporavóta peteíva, upe chéverõ ḡuarã oĩ porávéva, ha ahaiguy.

o Mavaitévapa ko'ã ñe'ẽjoaju apytépe pe omyengoviatavahína hekoitépe ko he'ihápe:
“Angujami noĩri upépe omondaségui so'o kyra térã kesu”

- Angujami noĩri upépe iñakãhatãgui.
- Angujami noĩri upépe itaryrýigui.
- Angujami noĩri upépe ipopindágui.
- Angujami noĩri upépe isarakietereígui.

o Mavaitévapa ko'ã ñe'ëjoaju apytépe pe omyengoviatavahína hekoitépe ko he'ihápe: “Angujami noĩri upépe omondaségui so'o kyra térã kesu”.

- Angujami noĩri upépe iñakãhatãgui.
- Angujami noĩri upépe itaryrýgui.
- Angujami noĩri upépe ipopindágui.
- Angujami noĩri upépe isarakietereígui.

o Mavaitéva ko'ã ñe'ëjoaju apytépe pe iñambuetévavoi ko'ápe he'ívagui: “Anguja'i ojerure tasēme oñyrõ haḡua chupe”.

- Anguja'i ojerure vy'apópe oñyrõ haḡua chupe.
- Anguja'i ojerure kyhyjepópe oñyrõ haḡua chupe.
- Anguja'i ojerure py'amirĩme oñyrõ haḡua chupe.
- Anguja'i ojerure ñembohorýpe oñyrõ haḡua chupe.

o Mba'épa he'ise “oñyrõ”:

- Máva hesaráimaramo mba'e ojejapova'ekue hese.
- Máva ndohechakuaáiramo mba'e ojejapova'ekue hese.
- Máva ndaipochyvémavaramo hapicha ndive.
- Máva ojoguerahaporãramo hapichakuéra ndive.

o Mba'e rehepa Leõ oñyrõ Anguja'ípe:

- Ohayhúgui chupe.
- Oiporiahuverekógui chupe.
- Okyhyjégui chugui.
- Oguerehorýgui chupe.

o Mba'éichapa Anguja'i ohepyme'ë Leõme hembiaipo porãkue:

- Ogueru chupe heta hembí'urã.
- Ohójepi katuete Leõ rendápe.
- Ohekýi chupe peteĩ ñuhãgui.
- Omoĩ chupe peteĩ iñuhãrã.

o Mba'éichagua tekovépa ojehechauka ñandéve "Anguja'i" rupive:

- Umi ndahesaráiva oñepytyvõramo chupe.
- Umi oipytyvõva ha ohecharamóva hapichápe.
- Umi oguatáva opárupi ha oikuaáva heta mba'e.
- Umi ohayhu ha oñangarekóva hapicha rehe.

o Mba'épa ñanembo'e ko mombe'urã "Leõ ha Anguja'i"

- Jajoguerahaporáva'erãha ñande rapichakuéra ndive.
- Jaguerohoryva'erãopavave mymba oĩva ñande jerére.
- Nañamoĩriva'erã mba'eveichagua ñuhã mymbakuérape.
- Ñañoptytyvõva'erã opavave ñaikotevégui ojuehe.

3. Ahaimíta "A" añetéramo ha "J" japúramo ko'ápe oje'éva:

- o .... Pe jehaipyre remoñe'évape haihára nde'íri hemimo'ã.
- o ..... Anguja'i omoñepyrũ oñe'ẽ vai hapicha Leõ rehe.
- o ..... Pe jehaipyrépe, ipukukuépe, haihára nde'íri hembipota.

4. Ahaimíta mba'emba'épa oiko ko jehaipyrépe:

- o .....Leõ ho'ã ñuhãme.
- o .....Anguja'i ho'a Leõ poguýpe.
- o .....Leõ oipytyvõ Anguja'ípe.
- o .....Anguja'i oipytyvõ Leõme.

5. Ahechauka che rembiapo mbo'ehára ha che irũnguérape ha amyatyryõ oiméramo nosẽporãmbái chéve.

Jaikuaa haḡua ñane ñe'ě retepy

1. Amoñe'ēmíta ko'ã ñe'ě oñeguenohēva'ekue jehaipyre “Leõ ha Anguja'í”gui.

Leõ

Anguja'í

asajepyte

kesu

ñuhã

so'okyra

2. Amohendamíta umi ñe'ě, kóicha:

- Ñe'ě ombohérava mymba:
- Ñe'ě ombohérava tembi'u:
- Ñe'ě ombohérava ára oñemboja'oha:
- Ñe'ě ombohérava tembipuru:

3. Añemomandu'a:

Heta ñe'ě niko oporombohéra: ombohéra avakuérape, ombohéra mymbakuérape, ombohéra ka'avokuérape, ombohéra opa mba'épe jahecháva ýrõ jahecha'ývape. Umi ñe'ě oporombohérovape oje'e palabra nominal.

4. Amongurusumíta mba'épa ombohéra ko'ã ñe'ë (mymbápa, ka'avópa, tapichápa, mba'e jahechávpapa, mba'e jahecha'yvapa)

Ñe'ë	Mba'épa ombohéra				
	Mymba	Ka'avo	Tapicha	Mba'e jahecháva	Mba'e jahecha'yva
Ka'aru					
Yryvu					
Takuru					
Pa'i					
Ao					
Akã					
Ryguasura'y					

3. Ahai “nde” téra “ne” ipu porã haġuáicha ko'ã ñe'ë oporombohérvandi:

..... Ao ..... Tĩ
 .....
 .....

4. Ahai “kuéra” téra “nguéra” ipu porã haġuáicha ko'ã ñe'ë oporombohérvandi:

óga ..... mbarakaja ..... mitã .....
 .....
 .....

5. Ahechauka che rembiapo mbo'ehára ha che irünguérape ha, sapy'arei tekotevēramo, amyatyrõ ha'e ohechauháicha chéve.

Jahaikuaa haġua

1. Ahaimita mba'eichagua tekovépa pe Leõ ha mba'éichagua tekovépa pe Anguja'i.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ahaimita mba'e porã ojekuaaukáva pe jehaipyre rupive.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Ahaimíta mba'e ivaíva ojekuaaukáva pe jehaipyre rupive.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Ahaipa rire, amoñe'êta che rembiapo ha chetévoi ahechakuaa chejupe ko'ã mba'e:

Ajesareko	Héẽ	Nahániri
Ambojoapy che ñe'enguéra hendaitépe.		
Amohypy'ũ che remimombe'u hekoitépe.		
Hesakãpa pe ha'eséva.		
Ambohysýipa umi ha'eséva guive.		
Amombe'u porãpa che aikuaaukaséva.		
Aipurúpa taikuéra guaranimegua hendapete.		
Ahaípa muanduhe tekotevêhápe.		
Ahaípa tyapu tĩgua rechaukaha tekotevêhápe.		
Ambojoajúpa umi morfemakuéra tekotevêháicha.		

Mbo'epy aty

VI

Guarani ñe'ẽ niko iguerohorypýva

Ko'ã mbo'epy rehe oñemba'apóta:

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva	Oikũmby mba'etépa he'isehína pe ohendúvape, umi ñe'ẽ ikatúva he'ise mokõi térã hetave mba'e guaraníme.
Ñañomongetakuaa haġua	Ohechaukava'erãi ñe'ẽ rupi, mba'eichagua tekstopa pe he'ivahína (omokangyve térã omombareteve iñe'ẽ, omomyi hete, oñe'ẽ hatãve térã mbegueve, iñe'ẽ pohýi ha mba'e).
Ñamoñe'ėkuaa haġua	Ohesa'yijo umi mba'e ñe'ėpoty ha momb'ėkuéra retepýpe o'iva, ohechakuaakuévo: - Jehaipyre ojoapyha hekópe. - Jehaipyre oipuruha hekópe umi ñe'ẽ oñembojoajúva ijeheguivoi. - Jehaipyre he'iha pe oñeha'ārõva chugui. - Mba'éichapa oñepyrũ pe oñemba'emombe'úva ha mba'éichapa oñemohypy'ũ ohóvo upéva. - Umi ñe'ẽ térã ambue signokuéra oipytyvõva omoñe'ėvape oikũmby haġua pe jehaipyrépe he'íva.
Jaikuaa haġua ñane ñe'ẽ retepy	Oipuru ñe'ẽ ohechaukáva mba'épa ojejapo térã mba'éichapa oñeĩ.
Jahaikuaa haġua	Ohechauka ohaikuévo: - Iñe'ėnguéra ojoapyha hekópe. - Oipurukuaaha umi ñe'ẽ ombojoajúva ambue ñe'ẽ. - Oho porãha umi ñe'ẽ oporombohérava.

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva

1. Ajesareko ta'angáre.

2. Añomongeta ko'ã mba'ére:

- Mba'épa ahecha ta'angápe.

- Mba'épa ojapo umi kuñakarai.

- Mba'épa ojapo umi mitãnguéra.

3. Mbo'ehára omombe'úta ñandéve peteĩ mba'e:

- Mba'érenepa oñe'ëta.

- Mba'eichagua moñe'ërappa pe ñahendútava.

4. Ajapysaka porã pe mbo'ehára omombe'útavare ñandéve.

Daniela ha imemby

- Mba'éichapa Teresa.
- Iporãnte ha nde Daniela.
- Iporãnte avei. Ajúnteko aporandumi ojaopá ne memby hembiapo mbo'ehao pegua.
- Ojaopá, mba'ére piko.
- Ha Antonio ningo ndojapói mba'evete jeýma, che jukapotaite. Iñakãnetereíntemako.
- Anína ere hese péicha. Ha'éko ikatupyry heta mba'e oikuaa.
- Che mbohasy katu, hi'arive ipo'i pióla, ipiru teju ha nachepytyvõi.
- Upévako añete ijetu'uvoínte ko'ágã rupi, pe jurukutu niko ijetu'uvéva.
- Nambombe'upái ningo ndéve, hi'arive ijuru akua, hova atã ko'ágã rupi.
- Peichavoínte mitãnguéra, mbykymbyky oñemolente ndehogui. Ñande kakuaa manteko umíva jahechakuaa ha ñañeha'áva'erã hesekuéra ani ñanemoĩti tuichávove.

5. Ahendu jey mbo'ehára omoñe'ëvo "Daniela ha imemby".

6. Ahendupa rire ambohovái ko'ã porandu.

- Mba'épa omombe'u moñe'ërã.
- Mavamávapa oñe'ë pe moñe'ërãme.
- Oje'e peteĩ mitãre hérava Antonio, máva membýpa upéva.
- Oĩpa ñe'ënguéra ne reikũ mbyporãiva.

7. Ahesa'ỹijomíta mba'emba'épa ikatu he'ise ko'ã ñe'ë:**Che jukapotaite:**

1. He'isehína pe máva hi'ãngataiteriha he'i ramo ijehe péicha
2. He'ise avei pe máva omanopotaitéha mba'asýgui he'i ramo ijehe.

Iñakãnetereíntemako:

1. Oje'e upéicha pe máva ikatupyry'ỹvare.
2. Oje'e avei umi oñakãky'ose'ỹvare .

8. Amoñe'ë mba'etépa pe he'iséva umi ñe'ë pe jehaipyre amoñe'ëva'ekuépe.**Añemomandu'amíta:**

Ahechakuaa haġua mba'etépa he'isehína umi ñe'ë he'iséva mokõi térã hetave mba'e, ikatu ajesareko mba'e ñe'ëpa oho ijypýpe; umi ñe'ë ombohape mba'épa he'iséhina umi ñe'ë ahesa'ỹijóva.

9. Ajesareko umi ñe'ë oñembosa'ỹvare moñe'ërãme.**o Techapyrã: Che mbohasy.**

Ko'ápe “hasy” oñe'ëhína jepy'apýre, angatáre. Upévarãjajesareko ha amoñe'ërãe jeýta aikuaa porã haġua mba'épa he'ise pe ñe'ë.

o Ahai ko'ápe aipurúvo “che mbohasy” ambue techapyrãme he'iháicha:

.....

10. Ahai ñe'ë oñembosa'ỹva guive moñe'ërãme, ha'e hese mba'emba'épa he'ise.

11. Ahechamíta mba'emba'épa ikatu he'ise ko'ã ñe'ẽ ha ha'e techapyrã hesegua.

o Kangué rasy : .....

o Juru akua: : .....

o Jagua'i: : .....

o Kanguero: : .....

12. Añomongeta tekotevêha ajesareko mba'etépa he'iséhina opavave ñe'ẽ aipurúva añe'ẽ térã ahai haġua, hesakã porãpa pe ha'eséva ha oñeikũmbýpa hekopete.

Ñañomongetakuaa haġua

1. Añombyaty che irünguéra ndive ha romoha'anga moñe'ērã hérava Daniela ha imemby.
2. Ajesareko ko'ã mba'ére amoha'anga haġua moñe'ērã.

- Añe'ẽ syryrypa guaraníme.
- Amokangyve térã amombareteve che ñe'ẽ.
- Amomyi che rete añe'ẽ aja.
- Añe'ẽ hatãve térã mbegueve.
- Amohu'ãpa hendaitépe pe ha'éva.

3. Atýpe ñamoñe'ẽ ko ñe'ẽpoty.

Anína mitã

Mba'ére piko rehogue'o yvyra.
Anína mitã! Cháke ipirúne ndahoguevéi.
Ha oikóne chugui yvyra perõ ndaikuarahy'ãiva araka'eve.
Eñangarekóke emboykue meme ta'isarakí yvyra rogue.
Ha uperiremínte hogue rendaguépe tojajáivera yvoty porã ryakuãasy ha tombohory nderekovesã!

3. Ambohovái ko'ã porandu.

- Mba'éichapa omoñe'ẽ ko ñe'ẽpoty.
- Peteĩ hendáichantepa ndéve ġuarã ñamoñe'ẽro opa mba'e moñe'ērãme jajuhúva. Mba'érepa ere.
- Mba'épa omombe'use ñandéve ko ñe'ẽpoty.

4. Amoñe'ẽ opaichagua moñe'ērã ajuhúva arandukápe ha upévarã oĩta amoñe'ẽ hatãve, mbegueve, amomyikuaa che rete térã ambue mba'e ikatuve ajapo.

Ñamoñe'ëkuua hañua

1. Añembosarái che irũnguera ndive.

Péicha ñañembosaráita:

- Ojejapova'erã irundy aty ha oñeme'ëta chupekuéra irundy kuatia atã he'ihápe mba'emba'épa oñembosaráiva'erã.
- Omoñe'ë mba'épa he'i umi kuatia atãme. Oĩta he'íva:

Valíta valíta

Tuka'ë kañy

Pasará Pasara

Tikichuéla

- Amoñe'ëmba rire aty'ípe ñamombe'u mba'épa ñaikotevẽ ha mba'éichapa ñaha'ã. Upévarã jahechaukava'erã aty guasúpe ñembosarái osëva'ekue.

2. Ambohovái ko'ã porandu.

Mba'épa ojapo atykuéra.

Oĩ porã térãpa oĩvai ñañembosarái mbo'ehaópe.
Mba'érepa ere.

Ko'ã ñembosarái ko'ágante oñeha'ã térãpa ymaite guivéma.

Máva oha'ãve ko'ãichagua ñembosarái.

Mba'éguipa oiméne oñe'ëta moñe'ërã ñamba'apátava ko'ãga. Mba'érepa ere.

3. Amoñe'ẽ kirirĩhápe.

Mitã akãhatã

Peteĩ árape kuñataĩ Julia oho ombo'e haḡua mitãnguérápe. Ha'e ningo kuñataĩ imarangatu rasáva; oñemoaranduvahína mbo'ehararã.

Oḡuahẽ rire omomaitei hemimbo'ekuérápe.

- Maitei; mba'éichapa pene ko'ẽmi. Che ningo mbo'ehára, ko árape pombo'éta; ndou mo'ãigui pene mbo'ehára. Aru heta mba'e jajapova'erã oñondive.

He'íma voi Kali:

- Ikatu piko arahami che reindýpe ihaiha, ha'e ningo hesarái chugui che vokópe.

- Nahániri ko'ãḡa ñañepyrũtama ñamba'apo.

Kali, akãhatã ruvicha, ndohayhúiete voi ko mbo'ehárape ha he'i:

- Anohẽmbaitéta che kuatiahai che mesa ári; amosarambi haḡua mbo'ehakotýre.

Okirirĩ ha oguapy; mbo'ehára kyre'ỹme oñepyrũ ohai pisarrõpe. Mitãnguéra oñepyrũ avei oñe'ẽ hatã ha osapukái hikuái. Kali ojesareko ha kañyhápe osẽ okápe, oheka peteĩmba'e omondýi haḡua imbo'eharápe. Sapy'aitéramo ḡuarã ou jeýma; ogueru peteĩ mba'e ulemíme ha oike mboyve mbo'ehakotýpe.

Sixto ohecha chupe ha oporandu:

- Mba'e piko reru okágui.

Kali he'i:

- Natekotevẽi ha'e ndéve mba'épa areko iñongatupy; áḡaite rehecháta oñemondytaha añete.

Carmen ohendu upéva ha osẽ he'i:

- Arovia remondýine haḡua oĩmíva guive ko'ápe.

Julia ohaipa ha ojerévo kali oha'ã anguja re'õnguépe, ojavýrõ jepe chupe.

Tuichaiterei oñemondýi ha ambue mitã kuñanguéra osapukái avei.

Mbo'ehára Julia oporandu máva ogueru ra'e upe vícho.

Carmen ombohová:

- Kali osẽ kuri okápe ogueru haḡua; ha'e nanderayhúiete voĩgui, upéva peícha ojapo.

Julia opukavymi ha he'i kalípe:

- Ndacherayhúiramo jepe, che rohayhu ha ko'ãḡa guive nde che pytyvõta opa mba'épe. Erúta nde voko ha reguapýta che mesápe. Peícha Kali oñepyrũ oikuaa porãve mbo'ehára Júliape ha ipahápe mokõive ojohayhueterei.

Ohai Ana Duré

4. Amoĩmba.

• Máva hína Kuñataĩ Julia he'íva moñe'ērãme.

• Mba'épa he'i kuñataĩ Julia-re.

• Mávapa hína Kali ha mba'éichapa ha'e.
-----

5. Ahai jey chemandu'áva guive oikóva Mitã akãhatãme.

Mba'éichapa oñepyrũ -----

Mba'emba'épa oiko ohóvo -----

Mba'éichapa opa.-----

6. Chevero ġuarãpa oĩ porã térã oĩ vai pe ojavova'ekue kali. Mba'érepa ha'e.**7. Amoha'anga...**

- Kali ojavova'ekue imbo'eháre.

- Mba'éichapa opa moñe'ērã.

8. Ahai mbykymi

- Mba'épa oikóne mbo'ehára Julia ipochy rire kali ndive.

-----

9. Ahechakuaa mba'e signokuérapa ojepuru moñe'ērãme.

10. Ahai ma'ērãpa ojepuru umi signokuéra moñe'ērãme.

-----

11. Amombe'u mba'épepa ñanepytyvõ signo jepuru.

Jaikuaa haġua ñane ñe'ě retepy

1. Ajesareko ko'ã ta'angáre.

2. Ahai mba'épa ahecha ojapopa umi mitã ha kuñakarai oíva ta'angápe.

-----

3. Amoñe'ě jey "Mitã akãhatã" ha aguenohẽ chugui ñe'ě ohechaukáva mba'épa ojejapo térã mba'éichapa oñeĩ.

4. Ajapo ñe'ějoaju umi ñe'ě anohẽva'ekuégui.

-----

5. Amoĩmba ñe'ějoaju umi ñe'ëndi ohechaukáva mba'épa ojapo .

- Mitãnguéra ----- mbo'ehao kotype ha -----.
- Ha'ekuéra ----- korapýpe.
- Mbo'ehára ----- tenimbo'ekuéra ndive.

Jahaikuaa haġua

1. Añemoirũ ha oñondive, rohai mba'épa rojapo jepi ore mbo'ehaópe: roñembosarái, roñemoarandu, rohendu mbo'ehára ñe'ẽ, romba'apo ore irũ ndive, ropytu'u ha mba'e.

2. Jahai haġua jajapo kóicha:

o Jahai opa mba'e jajapóva guive, oúva ñane akãmente jahaíta jahávo.

o Upéi, ñambyatýta umi ñe'ẽ ohóva ojuehe ha he'i porãvétava pe ja'esévahina.

o Jahai mbohapy ñe'ẽjoaju, jaipuruhápe umi ñe'ẽ ohóva ojuehe pe omombe'úvape.

o Ñambyaty umi mbohapy ñe'ẽjoaju peteĩ párrafope ha ñambojoaju umíva jaipurúvo ko'ãichagua ñe'ẽ:

- Upégui, upémarõ, upeichahágui, upe jave, upévore...
- Ha, térã katu, áġa katu, péina katu...
- Márõ, upevére.

o Jahai jey ko'áġa ambue mbohapy ñe'ẽjoaju, jaipuruhápe umi ñe'ẽ ohóvo ojuehe pe omombe'úvape.

o Ñambyaty jey umi ñe'ẽjoaju ha jajapo jey chuguikuéra ambue párrafo.

3. Amoñe'ẽ ore rembiapokue ha ajesareko hese:

o Roipurúpa umi ñe'ẽ hekopete.

o Omombe'u syryrypa pe ro'eséva.

o Hesakãpa pe he'iséva.

o Rombojoaju térã rohekýi porãpa ojoehegui umi ñe'ẽ.

o Oho porã umi ñe'ẽ oporombohérava.

4. Ahechauka ore rembiapo mbo'ehárape, ambue ore irünguérape, ha ajajesareko ha'ekuéra he'íva rehe amyatyrõ haġua tekotevêhápe.

5. Amyatyrõ tekotevêhápe ore rembiapo ha ahechauka opavavépe ambojávo ogykehai rehe.

Mbo'epy aty

VII

Ñane retãgua oipuru guarani omba'apóvo

Ko'ã mbo'epy rehe oñemba'apóta:

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva

Ohechakuaa mba'e rehetépa oñe'ẽ ha mba'e rehepa avei oñe'ẽhína pe ohendúva.

Ñañomongetakuaa haġua

Oporomaitei oipuruhápe ñe'ẽ opyta porãvétava, ojesarekohápe máva ndivepa oñe'ẽ ha mba'eichahápepa oñe'ẽ hendive.

Ñamoñe'ẽkuaa haġua

Ombojoavy umi temiandu añetéva umi añete'ỹvagui.

Jaikuaa haġua ñane ñe'ẽ retepy

Ohechakuaa mba'eichapa ojuaju ñe'ẽnguéra jehaipyrépe.

Jahaikuaa haġua

Ohai hemimo'ã ha hemiandu umi mba'e ohendúva térã omoñe'ẽva'ekuégui.

Ñaikũmbykuaa haġua ñahendúva

1. Ahendu mbo'ehára omoñe'ëvo ko ñomongeta ha ajapysaka porã hese (ha'e ombohyapu ambuéta ohóvo iñe'ë oikuaauka haġua iñambueha pe ñe'ehára gua'u):

- Mba'éichapa ña Nidia. Aretéma piko ndajajuechavéi.
- Iporãnte che áma. Ha amba'apo niko aikóvo Límpiope ko'áġa. Ajapo upépe pantalla ha sombrero karanda'y.
- E'a nde, iporãite piko. Oiméne heta eñemoarandúra'e ejepokuaa haġua umíva.
- Nahániri, ndahasyiete niko, sapy'aitépe niko ajapokuaáma, ama'ente sapy'ami umi ojavokuaáva rehe ha upéi ajapóma avei che'ave.
- Ha ou porã ndéve upe tembiapo, ahechaháicha.
- Upeichaite. Upe che rembiapo rupi, che membykuéra noikotevéi mba'eve, rokaru porãha asalva pe ipasahekuéra repy.
- Vy'apavẽ ndéve ña Nidia. Avy'aite nendive.
- Aguyjémante ña Maura.

2. Ahaiguy pe ñe'ë ombohováí porãvéva ko'ã porandu:

o Mávapa oñomongeta oñondive:

- Mokõi kuñakarai oñondive.
- Peteĩ karai peteĩ kuñakarai ndive.
- Peteĩ mitãkuña hapicha mitãkuña ndive.
- Peteĩ kuñakarai peteĩ mitã'i ndive.

o Mba'épepa omba'apo pe kuñakarai:

- Ta'anga yvy
- Kuãirũ apópe
- Tembi'u apópe
- Sombrero apópe

o Mba'e ñe'ẽpa ikatu omyengovia ko ñe'ẽ: "asalva pe ipasahekuéra repy".

- Hembypa chupe pirapire.
- Ohupyty pe opaga haġua mba'yrúpe.
- Heta omba'apóva'erã ohupyty haġua.
- Hepyeterei pe pasáhe opagava'erã.

3. Ahaimíta "A" añetéramo ha "J" japúramo ko'ápe he'íva:

- o ( ) Pe ñomongetápe oje'e iporãha oñemba'apo.
- o ( ) Pe ñomongetápe oñe'ẽ mbohapy kuñakarai.
- o ( ) Ña Nidia he'i ndahasyiha ojejapo sombrero karanda'y.
- o ( ) Ña Maura ojavokuaa sombrero ha pantalla karanda'ýgui.

4. Ahaimíta papapy ahechauka haġua mba'emba'éichapa oiko pe oñemombe'úva:

- o ..... Ña Maura oguerohory ña Nidia rembiapo.
- o ..... Ña Nidia he'i ndahasyija ojejapo sombrero ha pantalla.
- o ..... Ña Maura oporandu ña Nidiupe mba'épepa omba'apo.
- o ..... Ña Nidia he'i ojavoha sombrero ha pantalla karanda'ýgui.

5. Ahechauka che rembiapo mbo'ehára ha che irünguérape ha, ha'ekuéra ohecharamo rire chéve, oimérõ tekotevẽ amyatyrõ, ajapo upéicha.

Ñañomongetakuaa haġua

1. Ajesarekomíta ko'ã ta'anga rehe ha amoñe'ẽ umi ñomongeta oĩva ipype:

Mboýpa nde reguenohẽ akokuehe pe aranduchaukápe.

Ha che cuatro, nde niko ne akã porã voi.

Máva piko he'íra'e mbo'ehárape ñasẽvoihá.

Cinco anohẽ, ha nde.

Juan niko itĩ ro'ysã, ha'e ijurumy'yi.

2. Añomongeta che irũ ndive mba'épa he'ise ko'ã ñe'ẽ:

- Akã porã:

- Oje'ẽ iporãramo peteĩ akã.
- Upéicha oje'e avei iñarandúvape, umi ikatupyrvúvape oikuaa pya'e haġua opa mba'e.

- Tĩ ro'ysã:

- Oje'e upéicha pe jaguápe itĩho'ysãgui katuete.
- Oje'e avei upéicha umi máva rehe omombe'úva mba'e oikóva guive, "oñarõva" opa mba'e ohecha térã ohendúva guive. Ijagua oje'e avei hese.

3. Ha'e avei ambue ñe'ẽ péicha ikatúva he'ise mokõi térã hetave mba'e.

4. Añe'ẽ mbo'ehára ha che irũnguéra rovake. Amombe'u chupekuéra mba'épa che añandu tembiapo rehe che tavaygua omba'apoha: mba'épa ahecha porã, mba'épa chéverõ ġuarã tekotevẽve ojejapo, mba'épa ahecharamo, ha mba'e.

5. Che irũnguéra ha mbo'ehára he'íta chéve añe'ẽmba rire:

- Aipurúpa hekopete umi ñe'ẽ ikatúva he'ise mokõi térã hetave mba'e.
- Añeha'ãpa aipuru umi ñe'ẽ aikuaa pyahúva ahávo.
- Añe'ẽ syryrýpa guaraníme.
- Hesakãpa opavavépe pe amombe'úva añe'ẽnguévo.

Ñamoñe'ëkuaa haġua

1. Amoñe'ëmita ko jehaipyre ha upéi amba'apo umi ipype he'íva rehe:

- Mba'éichapa ña Ana, ndeguápapa.
- Cheguápante ha nde karai Amancio. Mba'épa reikuaami ña Anastaciagui. Arémako ndahenduvéi chugui.
- Ha ha'e niko ohóva'ekue omba'apo Buenos Airespe, oho omba'eñemu upérupi. Ou ha oho, ndopytaveitévoi, upéinte oguapy pe ñemu upépe ha ko'áġa rupi ko'árupintepa omba'apo.
- Héë, aikuaákuri upéva, che ha'ékuri chupe naiporãiha upeichaité omba'apo, ha chemongavaju upéva ha'ehaguére. Upe guive nañe'ëveiete hendive.
- Ame'ëta chupe ne maiteimi áġa.
- Taupéicha karai Amancio, terehasa porãitéke.
- Nde avei ña Ana.

2. Amoñe'ëmba rire, ambohovái ko'ã porandu:

- Mba'épepa ña Anastacia omba'apo.
.....
- Mba'épa oiko ña Anastaciagui ko'áġa rupi.
.....
- Oho porãpara'e térãpa nahániri ña Anastaciape hembiaapo Buenos Airespe.
.....

- Moõpa he'i upéva.
.....
- Omoneíntepa térãpa nahániri ña Anastacia, ña Ana he'ívove chupe omba'apoitereiha.
.....
- Moõpa he'i upéva.
.....
- Mba'épa nde ere pe karai ha kuñakarai oñomongetáva rehe hapicha rehe, ipore'ỹme.
.....

3. Ahesa'ỹijomíta mba'emba'épa ikatu he'ise ko'ã ñe'ë:

Oguapy:

- Oje'e péicha pe máva opytu'u térã omba'apo haõua omoíva humby apyka ári, oguapy upéicharõ.
- Oje'e avei upéicha pe mba'e oiko poráva'ekuéhina ha upéinte ndohoporávéma uperõ guaréicha.

•Omongavaju:

Oje'e upéicha oñeme'ëramo mávape ikavajurã.
Oje'e avei ojeja'óramo mávape.

4. Ahesa'ỹijo mba'etépa pe he'iséva umi ñe'ë pe jehaipyre amoñe'ëva'ekuépe. Ha'e avei mba'éicha rupípa ahechakuaa mba'etépa he'iséhina umi ñe'ë.

Añemomandu'amíta:

Ahechakuaa haõua mba'etépa he'iséhina umi ñe'ë he'iséva mokõi térã hetave mba'e ikatu ajesareko mba'e ñe'ëpa oho ijypýpe; umi ñe'ë ombohápe mba'épa he'iséhina umi ñe'ë ahesa'ỹijóva.

5. Ahaive ñe'ëjoaju umi techapyrãme he'iháicha:

o Techapyrã: Juana uguapy apyka pyahu ári.

Ko'ápe "uguapy" oñe'ëhina pe jeguapy rehe. Upéva jahechakuaa jajesarekóvo ko mba'e rehe:

- apyka... ari he'i. Upéicha ndoje'emo'ái ohóramo pe ndohoporãiva rehe.

o Ahai ko'ápe aipurúvo "apyka" pe techapyrãme he'iháicha:

.....

o Techapyrã: Aníbal omongavaju pyahu Chíkope. Upéva hérata Tornado.

Ko'ápe "omongavaju" he'ise pe mávape oñeme'ëva ikavajurã. Ha pe techapyrãme, ojehechapáma, oĩ hérarã jepe.

o Ahai ko'ápe aipurúvo "omongavaju" pe techapyrãme he'iháicha:

.....

6. Ahechamíta mba'emba'épa ikatu he'ise ko'ã ñe'ë ha ha'e techapyrã hesegua.

o Ojatapy hese

o Lorito arai

o Uguapy

o Oñepysanga

o Tahýi pytã'i

o Tãi rasy

7. Añomongeta tekotevéha ajesareko mba'etépa he'iséhina opavave ñe'ë aipurúva aña'ë térã ahai haġua ikatu haġuáicha hesakã porã pe ha'eséva ha oñeikũmby hekopete.

Jaikuaa haḡua ñane ñe'ě retepy

1. Ajapysaka mbo'ehára rehe orresitárõ ko ñe'ěpoty Emiliano R. Fernández rembiapokue:

ASUNCION DEL PARAGUAY.

Ndaikuaái ojuhúva chéve cheko'ěnte ndavy'ái
Che ygueyguerei resaitéma ndavy'ái...
Ama'ě y paraguaýre che resa anga ko ikã
Ajuségui rohecha, Asunción del Paraguay.

Ymaitéma ku guyráicha aikove iñapytĩmby,
Iñañáva tekove che pepo anga oikyĩ
Noguahěiva che rendápe peteĩára tory,
Chepejuva'erãpo'ápe chereru rohechami.

Áḡa péina Ñandejára... "iporãmante" he'i,
Ha peteĩguyrami cherendápema ojokuái,
Cherupívo ipepo ári che reru rohechami,
Amano mboyve jaíre, Asunción del Paraguay.

Nendivéma cheko'ěvo che pytu arumi jevy
Chepeju vyty ambue noḡuahěivami amoite;
Omymýi che pya'py, oikovéma che ruguy
Oje'ómive chugui tukumbo rapykuere.

Emiliano R. Fernández rembiapokue (pehẽngue)

2. Amoñe'ẽ mbeguekatu jey ahávo mbo'ehára ndive ha ahechauka ahávo mba'éichapa ojoaju umi ñe'ẽ ojepurúva jehaipyrépe.

ASUNCION DEL PARAGUAY.

Ndaikuaái ojuhúva chéve (he'i pe ñe'ẽpoty apoha rehe) cheko'ente ndavy'ái
 Che ygueyguerei resaitéma ndavy'ái...
 Ama'ẽ y paraguaýre (Paraguay niko Asunción rehe he'i) che resa anga ko ikã
 Ajuségui rohecha, Asunción del Paraguay (oje'éma títulope).

Ymaitéma ku guyráicha aikove ñhapytĩmby,
 Ññaáva tekove (kóva nde'íri mávanepa) che pepo anga oikytĩ
 Noguahẽiva che rendápe peteára tory,
 Chepejuva'erãpo'ápe chereru rohechami (ko'ápe oñe'ẽ Paraguay rehe) .

Ága péina Ñandejára... "iporãmante" he'i,
 Ha peteĩguyrami cherendápema ojokuái,
 Cherupívo ipepo ("i" oñe'ẽ guyra rehe) ári che reru rohechami,
 Amano mboyve jaíre (he'i mba'éichapa pe oikohague),
 Asunción del Paraguay (kóva he'i jey).

Nendivéma (kóva he'i Paraguay rehe) cheko'ẽvo che pytu arumi jey
 Chepeju yvytu ambue noguahẽivami amoite (he'ise pe oĩhaguépe);
 Omymýi che pya'py, oikovéma che ruguy
 Oje'ómive chugui (oñe'ẽ pya'apy rehe) tukumbo rapykuere.

Emiliano R. Fernández rembiapokue (pehẽngue)

3. Ahechauka, avei, hu'y rupi mba'éichapa ojuaju ohóvo ñe'ënguéra pe jehaipyrépe.

ASUNCION DEL PARAGUAY.

Ndaikuaái ojuhúva chéve cheko'ënte ndavy'ái
 Che ygueyguerei resaitéma ndavy'ái...
 Ama'ë y paraguaýre che resa anga ko ikã
 Ajuségui rohecha, Asunción del Paraguay .

Ymaitéma ku guyráicha aikove iñapytĩmby,
 Iñañáva tekove che pepo anga oikytĩ
 Noguahẽiva che rendápe peteĩ ára tory,
 Chepejuva'erãpo'ápe chereru rohechami.(?)

Ága péina Ñandejára... "iporãmante" he'i,
 Ha peteĩ guyrami cherendápema ojokuái,
 Cherupívo ipèpo ári che reru rohechami,
 Amano mboyve jaíre, Asunción del Paraguay.

Nendivéma cheko'ëvo che pytu arumi jevy
 Chepeju yvytu ambue noguahẽivami amoite;
 Omymýi che pya'py, oikovéma che ruguy
 Oje'ómive ichu'gui tukumbo rapykuere.

Emiliano R. Fernández rembiapokue (pehẽngue).

4. Añomongeta mba'épepa ñanepytyvõ kóichagua tembiapo hesakãve haña ñandéve pe oje'éva jehaipyrépe.

5. Ahechaukamíta hu'y rupi mba'éichapa ojoaju ñe'ënguéra ko jehaipyrépe.

PANAMBI

Panambi che raperãme
Resêva rejeroky
Nde pepo kuarahy'ãme
Tamora'e añeñotỹ.

Nde réra oikóva ku eíra saitéicha, che ahy'okuápe
Ha omohe'ëva chéve amboy'úvo che resay.
Ku ñuatĩndy rupi, ñu, ka'aguýre ne moñahápe,
Iku'ipáva che ánga che pópe huguy syry.

Reguejy haḡua che pópe
Aikóva anga romuña,
Ha torýpe torýpe
Che áripi rehasa.

Panambi ndeichagua Tupã rymbápoku oime
iporãva.
Resê yvytu ndive, che yvotytyre nde saraki;
Remimbivérõ ko che resápe remimbipáva,
Tove mba'éna nde rapykuéri tapytupa.

Karai Manuel Ortiz Guerrero rembiapokue.

6. Ahechauka che rembiapo mbo'ehára ha che irünguérape ha, sapy'arei tekotevëramo, amyatyro ha'e ohechaukaháicha chéve.

Jahaikuaa haġua

1. Ahaimíta mavamáva rehepa oñeñe'ẽ pe ñe'ẽpoty amoñe'ẽva'ekuépe:

Ahai mba'épa oje'e Panambi rehe:

.....

.....

.....

.....

.....

Ahai mba'épa oje'e ñe'ẽpoty apoha rehe:

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ahaimíta mba'éicha rupípa oiko ko'ã mba'e:

- o ..... omohe'ẽ ñe'ẽpoty apoha resay.
- o ..... oikóva omuña Panambípe ñe'ẽpoty apoha.
- o ..... iku'ipa ñe'ẽpoty apoha ánga.

3. Ahaimíta mba'épa oiméne he'ise ko'ã ñe'ẽ:

- o Eíra saite:
- o Iku'ipa che ánga:
- o Huguy syry:
- o Tupã rymba:
- o Tapytupa:

4. Ahaipa rire, amoñe'ëta che rembiapo ha chetévoi ahechakuaa chejupe ko'ã mba'e:

Ajesareko	Héë	Nahániri
- Ambojoapy che ñe'ënguéra hendaitépe.		
- Amohypy'ũ che remimombe'u hekoitépe.		
- Hesakãpa pe ha'eséva.		
- Ambohysýipa umi ha'eséva guive.		
- Amombe'u porãpa che aikuaaukaséva.		
- Aipurúpa taikuéra guaranimegua hendapete.		
- Ahaípa muanduhe tekotevêhápe.		
- Ahaípa tyapu tĩgua rechaukaha tekotevêhápe.		
- Ambojoajúpa umi morfemakuéra tekotevêháicha.		

Aranduka ojepuruva'ekue

- Ludueña, M.; Fretes, M. (2006). Didáctica de la Literatura. -- Asunción: AGR Servicios Gráficos. S.A.
- Aguilera, N. (2005). Comprensión Lectora y algo más. -- Asunción: AGR Servicios Gráficos. S.A.
- Ministerio de Educación y Cultura (2007). Volumen VI del 6° grado de Guaraní. -- Asunción: EMASA S.R.L.
- Guarania, Félix; (1992). Curso Práctico de Idioma Guaraní-- Asunción: Centro Editorial Paraguayo S.R.L.
- Paraguay. Ministerio de Educación y Cultura (2008). Programas de Estudios del 6° grado -- Asunción: El Ministerio
- Correa, Miriam (2002). Lengua Guaraní Actual. -- Paraguay: Distribuidora Arami S. R. L.
- Sanabria, Lino. (1991). Ñane Ñe'ë Guaraníme. -- Asunción: Editar S. R. L.
- Paraguay. Comisión Nacional de Bilingüismo (1997). Ñane Ñe'ë Paraguay Bilingü e. -- Asunción: Fundación en Alianza.
- Paraguay. Ministerio de Educación y Cultura (2005). Lengua y Literatura Castellano Guaraní 7°grado. -- Asunción: SANTILLANA S.A
- Paraguay. Ministerio de Educación y Cultura (2000). Lengua y Literatura Castellano Guaraní 8°grado. -- Asunción: SANTILLANA S.A
- Paraguay. Ministerio de Educación y Cultura (2007). Lengua y Literatura Castellano Guaraní 9°grado. -- Asunción: SANTILLANA S.A
- www.es.wikipedia.org.
- www.xtec.es/-jgenover/complex.htm
- cvc.cervantes.es/aula/lectura/
- www.marcoele.com
- www.eduteka.org.
- www.encuentos.com
- www.slicleshare.net/.../actividades_de_comprensión_
- www.um.es/analesps/v12/
- www.cabanadigital.com
- www.gacetalogos.wordpress.com
- www.librosiwos.net
- wikirecursostic.wikispaces.com/lengua
- roble.pntic.mec.es/.../comprensión_lectora.htm
- www.lagranepoca.com
- www.ultimahora.com
- iabc.com.py
- www.fotopaises.com
- www.gobernacionxv.gov.py
- arbolesdelchaco.blogspot.com
- bahadosur.blogspot.com
- www.ultimahora.com
- alparaguay.blogs.com
- www.turismo.com
- www.turismoenfotos.com
- www.guidetoparaguay.com
- lahoradelterere.blogspot.com
- www.travel- imágenes.com
- www.bicentenarioiparaguay.gov.py
- www.skyscrapercity.com
- www.miparaguay.dk
- www.missionerh.it